

OPEN SOCIETY INSTITUTE

Вступ

Зміст

Подяка	1
Передмова	3
Про посібник	4
Мета і структура	4
Спосіб використання й адаптації	5
Практичне застосування	6
Механізми захисту прав людини	8
Міжнародно-правові акти та механізми контролю	8
Використання механізмів	8
Комітет з прав людини	10
Комітет з економічних, соціальних і культурних прав	10
Комітет з ліквідації расової дискримінації	11
Міжнародна організація праці	11
Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок	12
Комітет з прав дитини	13
Африканська комісія з прав людини і народів	13
Європейський суд з прав людини	14
Європейський комітет із соціальних прав	15
Консультативний комітет	15
Статутні органи ООН	16
Інші комітети та групи	17
Право на найвищий досяжний рівень здоров'я	19
Рекомендовані джерела	21
Загальні матеріали	21
Міжнародні стандарти: ООН	21
Міжнародні стандарти: регіональні	22
Конвенції: міжнародні медичні організації	24
Керівні принципи і тлумачення	25
Книжкові видання	26
Статті, доповіді та інші документи	34
Періодичні видання	39

Веб-сайти.....	42
Пошукові системи	45
Методичні матеріали.....	46
Глосарій	48

Подяка

У розробці та доборі матеріалів до цього Довідника брали участь **Джонатан Коен** (Jonathan Cohen), директор Ініціативи “Право та здоров’я” Інституту відкритого суспільства; **Тамар Езер** (Tamar Ezer), координатор Ініціативи “Право та здоров’я”; **Пол МакАдамс** (Paul McAdams), старший спеціаліст з освіти Міжнародного центру освіти з прав людини “Еквітас” (“Equitas”); **Мінда Мілофф** (Minda Miloff), консультант центру “Еквітас” (“Equitas”).

Довідник підготовлено для Всесвітнього семінару “Рівні партнери: здоров’я та права людини” для працівників Інституту відкритого суспільства та Фонду Сороса, що відбувся у Кейптауні (Південна Африка) 3-8 червня 2007 р.

До підготовки окремих розділів Довідника долучилися, надали свої коментарі та матеріали такі фахівці:

▶ **Вступ**

Магда Адамовіч (Magda Adamowicz), Ієн Бирн (Iain Byrne), Дмитро Гройсман (Dmytro Groysman), Керін Каплан (Karyn Kaplan), Джейн Лі (Jane Li), Джудіт У. Оверал (Judith W. Overall)

▶ **Розділ 1. Права людини у сфері надання медичної допомоги**

Магда Адамовіч (Magda Adamowicz), Дмитро Гройсман (Dmytro Groysman), Сара Каллох (Sarah Kalloch), Емілі Мартінез (Emily Martinez), Джудіт У. Оверал (Judith W. Overall), Ентоні Соу (Anthony So), Єрванд Ширінян (Yervand Shirinyan)

▶ **Розділ 2. ВІЛ/СНІД і права людини**

Емілі Бел (Emily Bell), Делме Купідо (Delme Cupido), Рік Лайнс (Rick Lines), Річард Пірсхауз (Richard Pearshouse), Хелена Чой (Helena Choi), Ралф Юргенс (Ralf Jürgens)

▶ **Розділ 3. Зменшення шкоди та права людини**

Балаш Денеш (Balázs Dénes), Даніель Вульф (Daniel Wolfe), Керін Каплан (Karyn Kaplan), Рік Лайнс (Rick Lines), Кася Малиновська-Семпрух (Kasia Malinowska-Sempruch), Нандіні Пілай (Nandini Pillai), Ганг Сонг (Gang Song), Ралф Юргенс (Ralf Jurgens)

▶ **Розділ 4. Паліативна допомога та права людини**

Роберт Берт (Robert Burt), Френк Бреннан (Frank Brennan), Ліз Гвітер (Liz Gwyther), Кет Дефіліппі (Kath Defilippi), Мері Каллавей (Mary Callaway), Сью Ньюмейер (Sue Nieuwmeyer), Кетлін М. Фолі (Kathleen M. Foley), Кіра Хепфорд (Kiera Hepford)

▶ **Розділ 5. Сексуальне здоров’я і права людини**

Максим Анмегікян (Maxim Anmeghichean), Джіл Вуд (Jill Wood), Меліса Дітмор (Melissa Ditmore), Шеннон Ковальські-Мортон (Shannon Kowalski-Morton), Емілі Мартінез (Emily Martinez), Еліс М. Міллер (Alice M. Miller), Сью Саймон (Sue Simon), Рейчел Томас (Rachel Thomas), Джесіка Уолстром (Jessica Wahlstrom), Єрванд Ширінян

(Yervand Shirinyan)

- ▶ **Розділ 6. Охорона здоров'я і права національних меншин**
Хетер Дойл (Heather Doyle), Клод Каан (Claude Cahn), Емілі Мартінез (Emily Martinez), Віллем Одендал (Willem Odendaal), Єва Фолдес (Eva Foldes), Єрванд Ширінян (Yervand Shirinyan)
- ▶ **Розділ 7. Психічне здоров'я і права людини**
Ольга Барауля (Volha Baraulia), Тамар Езер (Tamar Ezer), Джудіт Е. Клайн (Judith E. Klein), Джонатан Коен (Jonathan Cohen), Емма Лозман (Emma Lozman), Камілла Паркер (Camilla Parker)
- ▶ **Додаток. Тринадцять основних документів з питань охорони здоров'я і прав людини**
Джейн Лі (Jane Li), Емма Лозман (Emma Lozman)

Проект, який передбачав переклад цього Ресурсного посібника, курувала Ольга Барауля. Форматування книги здійснила Емма Лозман (Emma Lozman), адміністративну допомогу надали Паола Делес (Paola Deles) і Анна Віннік (Anna Vinnik). Співробітники Програми “Громадське здоров'я” і програми “Управління грантами з прав людини” Інституту відкритого суспільства надали корисні коментарі до цього Посібника.

Ініціатива “Право та здоров'я” є проектом програми Інституту відкритого суспільства “Громадське здоров'я”. Директор програми “Громадське здоров'я” – Франсуаза Жірард (Françoise Girard).

Наукове редагування української версії посібника забезпечено Іриною Сенютою (науковим редактором, керівником проекту). Підготовку національної частини посібника здійснювали Наталія Скрипець, Ольга Строцьк, Христина Терешко та Орест Цибак.

Літературне редагування – Любов Кирієнко, форматування української версії книги – Віталій Слічний, художнє оформлення – Тарас Бойчук.

Науковий редактор українського видання посібника висловлює сердечну подяку за рекомендації і пропозиції усім, хто долучився до створення цієї книги в національному форматі, а саме: Марії Винницькій, Артему Галушко, Наталії Кияк, Олені Кучерук, Вікторії Тимошевській, Ксенії Шаповал (співробітники Програми “Громадське здоров'я” Міжнародного фонду “Відродження”), Олені Бізовій, Оксані Когут (юристи ВГО “Фундація медичного права та біоетики України”).

Семінар “Рівні партнери: охорона здоров'я і права людини” фінансувався спільно програмами “Громадське здоров'я” і “Управління грантами з прав людини” (ПУГП) за участю програми “Верховенство права”. Директор ПУГП – Емілі Мартінез (Emily Martinez), програмний менеджер – Єрванд Ширінян (Yervand Shirinyan). Джеймс Голдстон (James Goldston) – виконавчий директор програми “Верховенство права” Інституту відкритого суспільства.

Передмова

Одним з найбільш вражаючих епізодів моєї кар'єри в галузі прав людини була участь у 70-ті роки ХХ ст. в судовому процесі з приводу закриття Центру розвитку Вілловбрук (Willowbrook) – нью-йоркського закладу, що набув недоброї слави у зв'язку з негуманним ставленням до осіб з розумовими вадами. Центр не тільки становив загрозу для своїх більше ніж 6000 “розумово відсталих” мешканців, а й глибоко принижував гідність і права інших людей з розумовими вадами. Судовий позов подала нью-йоркська філія Американського союзу захисту громадянських свобод, виконавчим директором якої був я. Справа закінчилася тим, що мешканців центру перерозподілили до державних установ, де вони могли вести практично нормальний спосіб життя. Цей процес посприяв масштабній реформі системи догляду за особами з вадами розвитку в м. Нью-Йорку, що допомогло тисячам подібних людей жити за межами закладів, а також активізував такі реформи на усій території Сполучених Штатів.

Справа центру Вілловбрук – це показовий приклад сили закону, яка спрямована на захист здоров'я найбільш уразливих груп населення. Люди, інфіковані ВІЛ/СНІДом, ті, хто вживає наркотики, працівники комерційного сексу, представники ромського населення, люди, які потребують паліативної допомоги, – усі вони, живучи на задвірках суспільства, об'єднані однією спільною рисою: обмеження їхніх прав погіршує стан їхнього здоров'я. Вимагання та свавільні арешти тих, хто вживає наркотики, ускладнюють доступ до програм зменшення шкоди і стають основною причиною переповнення установ виконання покарань. Насильство і дискримінація щодо чоловіків і жінок, які займаються проституцією, майже унеможливають надання їм послуг з профілактики ВІЛ, які можуть зберегти їхнє життя. Дискримінація осіб з ВІЛ-позитивним статусом на фоні 25-річної епідемії все ще поширена і створює перешкоди на шляху контролю самої епідемії.

У концепції цього посібника поєднано два найбільших пріоритети Інституту відкритого суспільства: наш досвід роботи в царині громадського здоров'я, з одного боку, і наші численні ініціативи із законодавства та захисту прав людини, – з іншого. Завдяки співпраці, кожна з цих програм може досягти своєї мети більш ефективно. Використовуючи силу закону, адвокати, які спеціалізуються у сфері охорони здоров'я, можуть краще допомогти своїм клієнтам, захистити їх права. Правозахисники можуть розширити межі своєї діяльності, звернувши увагу на негативний вплив на здоров'я широкомасштабних порушень прав людини. Співпраця між координаторами фонду, які спеціалізуються на праві та охороні здоров'я, може суттєво впливати на розвиток їх професійної компетенції.

Рекомендую цей посібник усім фахівцям, які працюють у сфері охорони здоров'я і захисту прав людини.

Ар'є Найер (Aryeh Neier)
червень 2007 р.

Про посібник

Мета і структура

Цей посібник – багатоцільовий, зручний у користуванні, ним можна послуговуватися у повсякденній роботі. З метою полегшення доступу до посібника, його електронну версію розміщено за адресою: www.equalpartners.info. На цій веб-сторінці можна також знайти переклади цього посібника ще кількома мовами.

Посібник розкриває основні поняття і висвітлює матеріали зі сфери охорони здоров'я і прав людини. Книга складається з семи розділів, кожен з яких присвячений окремій проблемі в царині охорони здоров'я, що є пріоритетною для Інституту відкритого суспільства (далі – ІВС) та Мережі фондів Сороса (далі – МФС), а також додатка.

Розділи мають такі назви:

- ▶ **Розділ 1.** Права людини у сфері надання медичної допомоги
- ▶ **Розділ 2.** ВІЛ/СНІД і права людини
- ▶ **Розділ 3.** Зменшення шкоди та права людини
- ▶ **Розділ 4.** Паліативна допомога та права людини
- ▶ **Розділ 5.** Сексуальне здоров'я і права людини
- ▶ **Розділ 6.** Охорона здоров'я і права національних меншин: рома і сан
- ▶ **Розділ 7.** Психічне здоров'я і права людини
- ▶ **Додаток.** Тринадцять основних документів з питань охорони здоров'я і прав людини

Кожний розділ складається з підрозділів, які дають можливість відповісти на такі запитання:

- ▶ **як** кожна окрема проблема у сфері охорони здоров'я пов'язана з правами людини?
- ▶ **яку** діяльність провадить ІВС у сфері охорони здоров'я і прав людини?
- ▶ **які** існують міжнародні та регіональні стандарти з прав людини у сфері охорони здоров'я?
- ▶ **які** правозахисні й адвокаційні програми є найбільш ефективними для захисту прав людини у сфері охорони здоров'я?
- ▶ **де** можна знайти додаткові матеріали з цієї проблематики?
- ▶ **яким** є понятійно-термінологічний апарат цього питання?

Спосіб використання й адаптації

Посібник є практичним **довідником**, яким ви можете користуватися у повсякденній практиці. Ви також можете на власний розсуд **доповнювати його** новими матеріалами, **робити нотатки** на полях, а також **роздруковувати** окремі розділи для використання у тренінгах.

Щоб зрозуміти, яким чином ви можете використовувати і модифікувати кожну секцію посібника, розгляньте наведену нижче таблицю.

Назва підрозділу	Як використовувати та модифікувати посібник
Права людини та окрема проблематика в галузі охорони здоров'я	Використовуйте вступні секції для швидкого з'ясування питань стосовно кожної із запропонованих проблем у сфері охорони здоров'я або передрукуйте їх, щоб включити до своїх доповідей або документів з адвокації.
Діяльність ІВС у сфері охорони здоров'я і прав людини	Поширюйте описи напрямів діяльності ІВС серед грантоотримувачів або партнерів з адвокації.
Міжнародні і регіональні стандарти з прав людини у сфері охорони здоров'я	Використовуйте матеріали таблиць як аргументи для захисту прав людини, визначайте можливості для застосування механізмів з прав людини, а також для проведення правових досліджень. Якщо регіональний або міжнародний орган з дотримання прав людини ухвалить нове рішення з будь-якого питання, додайте його до відповідної таблиці.
Захист прав людини у сфері охорони здоров'я (правозахисні й адвокаційні механізми)	Використовуйте приклади з проєктів для вироблення своїх щорічних стратегій, а також для сприяння тому, щоб місцеві партнери долучилися до роботи з охорони здоров'я і правозахисту. Якщо вам трапиться вдалий приклад програми з охорони здоров'я або правозахисту, ви можете додати його до відповідного розділу.
Рекомендовані джерела	Аби поглибити свої знання з будь-якої теми, зверніться до джерел, включених у перелік. Якщо ви знайдете додаткові джерела і навчальні програми, можете додати їх до відповідного переліку ресурсів і розповсюдити серед колег, які працюють з цією проблематикою.
Глосарій	Використовуйте словники , якщо вас зацікавить будь-який термін з окресленої теми. Якщо знайдете поняття, яке не ввійшло до глосаріїв, відшукайте його визначення і додайте до відповідного розділу.

Практичне застосування

Посібник — це **точка відліку** для планування у сфері охорони здоров'я і захисту прав людини в межах програм ІВС та МФС. Він забезпечить вас ідеями, інформацією, а також матеріалами, необхідними для розвитку програм за будь-яким із семи тематичних напрямів, про які йдеться у кожному з розділів.

Ви можете використовувати цей посібник для:	Спосіб
співпраці з колегами із стратегічного планування	Існує чимало можливостей для налагодження співпраці між координаторами правничої програми і програми громадського здоров'я. У посібнику наведено більше тридцяти прикладів проектів, які можна адаптувати до реалій країни або регіону, а також додаткову інформацію про складання позовів до місцевих і міжнародних органів. У процесі вироблення щорічної стратегії ви можете звертатися до посібника з питань співпраці правозахисників і працівників системи охорони здоров'я.
розробки регіональних або тематичних курсів і тренінгів	Усі розділи посібника містять інформацію і ресурси, необхідні для розробки курсів або тренінгів/семінарів з теми розділу. Наприклад, інформацію розділу 2 ви можете використовувати для розробки навчального курсу з питань ВІЛ/СНІДу і прав людини для адвокатів певного регіону. І хоча посібник не містить розкладів і матеріалів для тренінгу, досвідчений викладач/тренер може скористатися інформацією посібника для розробки курсу або семінару.
виявлення порушень прав людини	Посібник містить сотні реальних прикладів порушення прав людини, які можна віднести до кожної з шести проблем охорони здоров'я, а також стандарти права та прецеденти, якими можна скористатися у пошуку шляхів боротьби із цими порушеннями. У Вступі до посібника міститься короткий опис основних регіональних і міжнародних правозахисних механізмів, за допомогою яких можна подавати скарги. Великий потенціал використання регіональних і міжнародних механізмів криється у поданні позовів, і це перспективний напрям співпраці між працівниками правозахисних програм і програм з охорони здоров'я.
адаптації прикладів проектів до своєї країни	У кожному розділі посібника міститься від трьох до п'яти прикладів ефективних проектів у сфері прав людини й охорони здоров'я з усього світу. Кожен з прикладів підсумовує проведену роботу і містить контактну інформацію організації-виконавця. Ви можете адаптувати всі ці проекти до будь-якої країни або регіону. Ви також можете розповсюджувати інформацію про проекти серед ваших партнерів — неурядових організацій (НУО), аби сприяти ширшому їх залученню до роботи в сфері охорони здоров'я та захисту прав людини.

Ви можете використовувати цей посібник для:	Спосіб
проведення подальших досліджень	Якщо ви проводите дослідження в галузі охорони здоров'я та захисту прав людини, наприклад, пишете статтю чи укладаєте інформаційне видання, готуєте презентацію до конференції чи розробляєте проектну заявку (ПЗ), ви можете скористатися переліком статей, книжок, веб-сайтів та інших джерел за шістьма темами посібника. І хоча кожен з цих переліків не є вичерпним, вони підготовлені фахівцями з тієї чи іншої сфери і містять їхні рекомендації щодо найкорисніших джерел.
навчання інших донорів	Попри те що цей посібник від самого початку був спрямований на ІВС та МФС, його можуть також використовувати інші донори, зацікавлені у співпраці в сфері захисту прав людини та охорони здоров'я. Посібник (або окремі його розділи) може бути перекладений потрібною мовою й адаптований до регіонального контексту. Його складові можна розширювати, скорочувати або змінювати відповідно до цілей та аудиторії.

Механізми захисту прав людини

Міжнародно-правові акти та механізми контролю

Однією з основних форм захисту прав людини, зокрема права на охорону здоров'я, є подання скарг або підготовка доповідей за допомогою регіональних чи міжнародних правозахисних інструментів. Такі механізми запроваджені задля того, щоб зобов'язати уряди виконувати положення договорів і конвенцій з прав людини, ратифікованих у їхніх країнах. У міжнародній системі прав людини такі документи називають “твердим/жорстким правом”, а тлумачення механізмів, які визначені в цих актах, становлять “м'яке право”, що не є обов'язковим до виконання урядами. Існує два основні види механізмів контролю:

- ▶ **суд**, який діє як орган, що ухвалює рішення і постановляє ухвали, які мають обов'язковий характер для органів держави в традиційному значенні;
- ▶ **комітети**, які розглядають доповіді держав про виконання ними своїх зобов'язань згідно з договорами і конвенціями з прав людини, а в деяких випадках – ще й індивідуальні скарги щодо порушення прав людини.

Основні угоди і відповідні контрольні механізми наведені у таблиці на наступній сторінці.

Використання механізмів

Однією з найбільших переваг регіональних і міжнародних правозахисних механізмів є те, що вони дають можливість окремим особам і НУО подавати скарги або готувати доповіді про порушення прав людини.

Найкращий спосіб дізнатися про те, як використовувати той чи інший механізм, – це відвідати присвячену йому веб-сторінку або зв'язатися із секретаріатом цього органу. На наступній сторінці ви знайдете контактну інформацію стосовно кожного з описаних контрольних механізмів, а також коротку базову інформацію про їх процедури.

Захищати права людини через регіональні та міжнародні механізми неможливо без адвокації, притаманної певній країні, адже регіональні та міжнародні рекомендації не такі ефективні без контролю за виконанням зобов'язань на національному рівні. Крім того, перш ніж звертатися зі скаргою до регіональних чи міжнародних органів, як правило, слід вичерпати усі вітчизняні заходи захисту.

Міжнародно-правові акти та відповідні механізми контролю

Міжнародний акт	Механізм контролю
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права – МПГПП	Комітет з прав людини – КПЛ
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права – МПЕСКП	Комітет з економічних, соціальних і культурних прав – КЕСКП
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації – МКЛВФРД	Комітет з ліквідації расової дискримінації – КАРД
Конвенція про корінні та племенні народи в незалежних державах – КПННД	Міжнародна організація праці – МОП
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – КЛВФДЖ	Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок – Комітет ЛВФДЖ
Конвенція про права дитини – КПД	Комітет з прав дитини Комітет ПД
Африканська хартія прав людини і народів і Протоколи до неї – АХПЛН	Африканська комісія з прав людини і народів АКПЛН
[Європейська] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – ЄКЗПЛОС	Європейський суд з прав людини (з Комітетом міністрів) – ЄСПЛ
Європейська соціальна хартія – ЄСХ	Європейський комітет із соціальних прав (з Урядовим комітетом і Комітетом міністрів) – ЄКСП
Рамкова конвенція про захист національних меншин – РКЗНМ	Комітет міністрів Ради Європи та Консультативний Комітет – КК

Увага! Наведено лише частину міжнародно-правових актів і механізмів контролю, які можна використовувати для адвокації в галузі охорони здоров'я та прав людини. Наприкінці Вступу перелічені додаткові джерела, які містять детальнішу інформацію про міжнародні і регіональні правозахисні процедури.

Комітет з прав людини

► Повноваження

Комітет з прав людини (КПЛ) контролює виконання державами Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП). КПЛ має два повноваження: проводити моніторинг розвитку країни у контексті дотримання МПГПП шляхом аналізу періодичних доповідей, які подають уряди; а також розглядати окремі скарги щодо порушення прав людини згідно з Факультативним протоколом до МПГПП.

► Участь громадянського суспільства

НУО можуть подавати до Комітету з прав людини альтернативні (“тіньові”) звіти з будь-якого аспекту виконання урядом положень МПГПП. Такі звіти повинні подаватися через Секретаріат КПЛ, розташований в Офісі Верховного комісара з прав людини (ОВКПЛ) в Женеві. У Секретаріаті ведеться календар звітування держав перед Комітетом. КПЛ збирається тричі на рік. Окремі особи та НУО також можуть подавати скарги до КПЛ відповідно до Факультативного протоколу.

Контакт:

Патріс Жільберт, секретар КПЛ
 Patrice Gillibert
 HRC Secretary, UNOG-OHCHR, CH 1211 Geneva 10,
 Switzerland
 Tel: +41 22 917 9249
 Fax: +41 22 917 9006
 E-mail: pgillibert@ohchr.org
 Web: www.unhcr.ch/html/menu2/6/hrc.htm

Комітет з економічних, соціальних і культурних прав

► Повноваження

Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (КЕСКП) контролює виконання державою Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП). КЕСКП досліджує розвиток країни в аспекті дотримання МПЕСКП шляхом вивчення періодичних звітів, що їх подають уряди.

► Участь громадянського суспільства

НУО можуть подавати до Комітету з прав людини альтернативні (“тіньові”) звіти з будь-якого аспекту виконання державою положень МПЕСКП. Альтернативні звіти повинні подаватися через Секретаріат КЕСКП, розташований в Офісі Верховного комісара з прав людини (ОВКПЛ) в Женеві. Секретаріат веде календар звітувань урядів перед Комітетом. КЕСКП збирається двічі на рік.

Контакт:

Ван-Хі Лі, секретар КЕСКП
 Wan-Hea Lee
 CESCR Secretary, Office 1-025, Palais Wilson,
 Palais des Nations, 8-14 Avenue de la Paix, 1211
 Geneva 10
 Tel: +41 22 917 9321
 Fax: +41 22 917 9046
 E-mail: wlee@ohchr.org
 Web: www.unhcr.ch/html/menu2/6/cescr.htm

Комітет з ліквідації расової дискримінації

► Повноваження

Комітет з ліквідації расової дискримінації (КЛРД) — це орган, який складається із незалежних експертів, які здійснюють моніторинг імплементації положень Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (МКЛВФРД) у державі. Він також досліджує розвиток країни в аспекті дотримання МКЛВФРД шляхом вивчення періодичних звітів, які подають держави. Свої коментарі та рекомендації державі Комітет надає у формі “заключних зауваг”. Окрім внесення зауважень до звітів держав, КЛРД за допомогою процедури раннього попередження спостерігає, чи виконує держава положення Конвенції, і вивчає скарги, як ті, що подавалися всередині держави, так і ті, що надходять від окремих громадян.

► Участь громадянського суспільства

НУО можуть подавати альтернативні (“тіньові”) звіти до КЛРД з будь-якого аспекту

виконання державою положень МКЛВФРД. Такі звіти повинні подаватися через Секретаріат КЛРД, розташований в Офісі Верховного комісара з прав людини (ОВКПЛ) в Женеві, де також зберігається календар подання звітів держав перед Комітетом. КЛРД збирається двічі на рік.

Контакт:

Наталі Прувез, секретар КЛРД, відділ угод і комісій, офіс Верховного комісара з прав людини
 Nathalie Prouvez
 Secretary of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination
 Treaties and Commission Branch
 Office of the High Commissioner for Human Rights
 Palais Wilson — 52, rue des Pâquis, CH-1201
 Geneva, Switzerland
 Mailing address: UNOG-OHCHR, CH-1211 Geneva 10, Switzerland
 Tel: +41.22.917.93.09,
 Fax: +41.22.917.90.22
 E-mail: nprouvez@ohchr.org
 Web: www.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm

Міжнародна організація праці

► Повноваження

Міжнародна організація праці (МОП) при Організації Об'єднаних Націй насамперед піклується про захист прав людини в галузі трудових відносин. У 1989 р. організація прийняла Конвенцію про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних державах. Держави повинні подавати періодичні звіти про виконання цієї Конвенції до МОП і національних асоціацій роботодавців і працівників. Національні асоціації роботодавців і працівників можуть подавати до МОП коментарі до цих звітів. Експертний комітет (ЕК) проводить оцінку звітів і може звертись до держави з “прямим запитом” з приводу отримання додаткової інформації. Після цього Експертний комітет публікує свої “зауваги” у звіті, який згодом буде представлено на конференції МОП. На основі цього звіту Комітет конференції зі стандартів може

вирішити провести більш детальний аналіз окремих випадків з подальшою публікацією свої висновків. Окрім того, асоціація працівників може подавати заяву до МОП про невиконання державою положень Конвенції, а також одна держава-учасниця може подавати скаргу на іншу державу.

► **Участь громадянського суспільства**

У Конвенції заохочуються уряди до проведення консультацій з корінними народами при підготовці своїх звітів. Корінні народи можуть представляти свої інтереси через асоціацію працівників або створити власну асоціацію працівників для безпосереднього контактування з МОП. ЕК збирається кожного року в листопаді та грудні, конференція МОП відбувається у червні.

Контакт:

Відділ зв'язків з громадськістю
Office Relations Branch
4, rue des Morillons
CH-1211, Geneva 22, Switzerland
Tel. +41.22.799.7732
Fax: +41.22.799.8944
E-mail: RELOFF@ilo.org
Web: www.ilo.org/public/english/index.htm

Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок

► **Повноваження**

Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (Комітет ЛВФДЖ) спостерігає за дотриманням державою положень Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛВФДЖ). Комітет ЛВФДЖ має три повноваження: досліджувати розвиток країни в аспекті дотримання КЛВФДЖ шляхом вивчення періодичних звітів, які подають держави; вивчати індивідуальні скарги щодо порушення прав жінок у межах Факультативного протоколу КЛВФДЖ; скеровувати місії до країн-учасниць у випадках отримання відомостей про серйозні чи систематичні порушення Конвенції.

► **Участь громадянського суспільства**

НУО можуть подавати альтернативні ("тіньові") звіти до Комітету ЛВФДЖ з будь-якого аспекту виконання державою положень КЛВФДЖ. Альтернативні звіти мають подаватися через Відділ з поліпшення становища жінок, що знаходяться у Нью-Йорку, де також зберігається календар розгляду звітів держав у Комітеті. Комітет ЛВФДЖ збирається двічі на рік. Окремі особи і НУО можуть подавати скарги до

Контакт:

Цу-Вей Чанг, Підрозділ з координації і підтримки,
Відділ щодо покращення становища жінок,
Департамент з економічних і соціальних питань
Tsu-Wei Chang, Coordination and Outreach Unit,
Division for the Advancement of Women, Department
of Economic and Social Affairs, Two UN Plaza,
Room DC2 12th Floor,
New York, NY, 10017
Tel: +1 (212) 963-8070, Fax: +1 (212) 963-3463
E-mail: changt@un.org
Web: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw38/NGOnote.pdf>

Комітету в межах Факультативного протоколу. Враховуючи встановлену процедуру запиту, вони також можуть звертатися до Комітету з проханням посприяти скеруванню місії у конкретну державу.

Комітет з прав дитини

► Повноваження

Комітет з прав дитини (Комітет ПД) контролює дотримання державами-учасницями положень Конвенції про права дитини (КПД). Комітет досліджує розвиток країни в аспекті здійснення КПД шляхом вивчення періодичних звітів, які подають держави.

► Участь громадянського суспільства

НУО можуть подавати альтернативні (“тіньові”) звіти до Комітету ПД з будь-якого аспекту виконання державою Конвенції про права дитини.

Ці звіти слід подавати через Секретаріат, розташований в Офісі Верховного комісара з прав людини (ОВКПЛ) в Женеві, де також зберігається календар подання звітів держав перед Комітетом. Комітет ПД збирається тричі на рік.

Контакт:

Майя Андріясевиц-Бого, секретар КПД
 Maja Andrijasevic-Boko
 CRC Secretary
 8-14 Avenue de la Paix, CH 1211 Geneva 10,
 Switzerland,
 Tel: +41 22 917 9000
 Fax: +41 22 917 9022
 E-mail: mandrijasevic@ohchr.org
 Web: www.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm

Африканська комісія з прав людини і народів

► Повноваження

Африканська комісія з прав людини і народів – орган Організації африканської єдності (ОАЄ), яка наділена широким спектром повноважень для захисту прав людини в Африці, а також для виконання положень Африканської (Бенджкульської) хартії прав людини і народів. Комісія моніторить виконання країнами Конвенції шляхом аналізу періодичних звітів держав, вивчення скарг від громадян, НУО і урядів про порушення положень Конвенцій, а також шляхом виконання заходів із захисту прав людини в Африці.

► Участь громадянського суспільства

Окремі громадяни або організації можуть подавати до Комісії скарги за умови, що всі внутрідержавні засоби були вичерпані, а також дотримані інші вимоги щодо подання скарги (вимога щодо вичерпання національних засобів може бути відхилена, якщо для Комісії є очевидним невинуватене затягування цієї процедури). Скарги від окремих громадян або організацій розглядаються

Комісією лише на вимогу більшості її членів. Детальну інформацію про процедуру подання скарг можна знайти на веб-сторінці Комісії: www.achpr.org/english/information_sheets/ACHPR%20inf.%20sheet%20no.3.doc.

НУО, які мають статус спостерігача при Комісії, можуть бути присутні на її відкритих засіданнях.

Додаткові угоди: важливими угодами, виконання яких контролює Африканська комісія з прав людини і народів, є також Африканська хартія з прав і добробуту дітей, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990) і Протокол про права жінок в Африці до Африканської хартії прав людини і народів, прийнятий на 2-й черговій сесії Асамблеї єдності в Мапуту CAB/LEG/66.6 (13 вересня 2000 р.), опублікований того ж року в “Журналі африканського права” (№ 1, випуск 40).

Примітка про Африканський суд з прав людини і народів: щоб доповнити обсяг повноважень Африканської комісії з прав людини і народів, Африканська хартія прав людини і народів включає Протокол, у якому міститься положення про створення Африканського суду з прав людини і народів. У квітні 2007 р. судді Африканського суду склали присягу, проте Суд досі не функціонує. Відразу після того як Суд розпочне свою роботу, його юрисдикція поширюватиметься на всі правовідносини, що випливають з Африканської хартії та її Протоколів, а також інших “інструментів з прав людини”, ратифікованих зацікавленими сторонами. Суд розглядатиме скарги від АКПЛН, держав-учасниць, а також африканських міжурядових організацій.

Контакт:

Африканська комісія з прав людини і народів
African Commission on Human and People's Rights,
48 Kairaba Avenue, P.O. Box 673 Banjul, The Gambia
Tel: +220 4392 962, 4372 070, 4377 721-23
Fax: +220 4390 764
E-mail: achpr@achpr.org
Web: www.achpr.org

Європейський суд з прав людини

► Повноваження

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) – це орган Ради Європи (РЕ), який забезпечує дотримання положень [Європейської] Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ вирішує міждержавні справи й ухвалює рішення за скаргами, поданими окремими особами про порушення прав людини. Комітет міністрів Ради Європи відповідає за моніторинг виконання рішень ЄСПЛ.

► Участь громадянського суспільства

Будь-яка фізична особа або держава можуть подавати безпосередньо до Суду скарги про порушення прав людини, закріплених Конвенцією, за умови, що були випробувані всі національні засоби юридичного захисту. Форму заяви можна знайти на веб-сторінці ЄСПЛ (www.echr.coe.int/echr/).

Рада Європи розробила схему надання юридичної допомоги індивідуальним заявникам, які не мають юридичного представництва. У таких випадках залучаються НУО, які готують короткий виклад конкретної справи на прохання Президента Суду як “Amici Curia” (Друзі Суду), засвідчивши свій інтерес до справи, або особливі знання суті проблеми, а також користь від свого втручання у здійснення правосуддя. Зазвичай засідання ЄСПЛ є відкритими.

Контакт:

Європейський суд з прав людини
European Court of Human Rights,
Council of Europe, 67075 Strasbourg-Cedex, France,
Tel: +33 3 88 41 20 18
Fax: + 33 3 88 41 27 30
Web: www.echr.coe.int

Європейський комітет із соціальних прав

► Повноваження

Європейський комітет із соціальних прав (ЄКСП) – орган Ради Європи (РЄ), який проводить регулярну правову оцінку стану дотримання державами-учасницями своїх зобов'язань щодо виконання положень Європейської соціальної хартії. Ця оцінка базується на звітах, які подають держави кожні два-чотири роки відповідно до так званих “циклів контролю”. Окрім того, доповіді держав-учасниць оцінюються Урядовим комітетом і Комітетом міністрів Ради Європи.

► Участь громадянського суспільства

Звіти, подані державами-учасницями в межах Європейської соціальної хартії, є відкритими для громадськості і можуть коментуватись окремими особами або НУО. Міжнародні НУО, що мають консультативний статус при РЄ, а також національні НУО, уповноважені своїми державами, також можуть подавати “колективні скарги” до РЄ з приводу порушення Хартії.

Контакт:

Web: www.humanrights.coe.int/cseweb/GB/index.htm

Консультативний комітет

► Повноваження

Консультативний комітет (КК) допомагає Комітету міністрів контролювати дотримання державами зобов'язань щодо виконання Рамкової конвенції про захист національних меншин (РКЗНМ). Він здійснює моніторинг виконання урядами РКЗНМ шляхом вивчення періодичних звітів, що їх подають держави. Крім вивчення цих звітів, КК проводить зустрічі з урядами та робить запити на додаткову інформацію з інших джерел. На підставі цього КК готує свій відгук, який подає до Комітету міністрів. Базуючись на цьому відгуку, Комітет міністрів готує свої висновки про доцільність заходів, вжитих кожним державним органом. КК може бути залучений до моніторингу подальшого виконання висновків і рекомендацій.

► **Участь громадянського суспільства**

НУО можуть подавати до КК альтернативні (“тіньові”) звіти з будь-якого аспекту виконання державою положень РКЗНМ. Альтернативні звіти слід подавати через Секретаріат РКЗНМ.

Контакт:

Генеральна дирекція з прав людини
Секретаріат Рамкової конвенції про захист національних меншин
Directorate General of Human Rights (DGII)
Secretariat of the Framework Convention for the Protection of National Minorities
F – 67075 STRASBOURG CEDEX, France
Tel: +33/(0)3.90.21.44.33, Fax: +33/(0)3.90.21.49.18
E-mail: minorities.fcnm@coe.int,
Web: www.coe.int/minorities

Статутні органи ООН

Окрім уже перелічених договірних органів, існує низка органів, створених у межах Статуту Організації Об'єднаних Націй для захисту і дотримання прав людини.

Основним органом, створеним на підставі Статуту, є Рада ООН з прав людини (РПЛ), яка у 2006 р. замінила Комісію з прав людини. РПЛ є допоміжним органом Генеральної Асамблеї ООН, уповноваженим на “розгляд ситуацій, пов'язаних з порушення прав людини, включаючи важкі і систематичні порушення”.

До обов'язків Ради ООН з прав людини належать: універсальний періодичний огляд (УПО); спеціальні процедури; Консультативний комітет Ради ООН з прав людини (колишня підкомісія із дотримання і захисту прав людини); процедури подання і розгляду скарг. Усі ці обов'язки описані на веб-сторінці: http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/FACTSHEET_OUTCOMES_FINAL.pdf

► **Універсальний періодичний огляд (УПО)**

Починаючи з 2008 р. РПЛ проводить періодичні огляди зобов'язань з прав людини і їх виконання всіма державами. Протягом перших чотирьох років моніторингу підлягатимуть усі держави – члени ООН. Робоча група збиратиметься тричі на рік на двотижневі зустрічі для підготовки огляду. При роботі над оглядом братимуться до уваги звіт держави-учасниці, рекомендації спеціальних процедур та договірних органів, а також інформація від неурядових організацій і національних інститутів з прав людини.

► **Спеціальні процедури**

“Спеціальні процедури” – це загальний термін, яким позначають окремих осіб (відомих як “спеціальні доповідачі”, “спеціальні представники” або “незалежні експерти”) або групи (відомі як “робочі групи”), уповноважені Радою з прав людини розглядати ситуацію у будь-якій країні або вирішувати тематичні питання у всьому світі. РПЛ наразі налічує двадцять вісім тематичних і десять спеціальних процедур, пов'язаних із державами.

Функціонування спеціальних процедур полягає у наданні відповідей на індивідуальні скарги, проведенні досліджень, наданні консультацій щодо налагодження співпраці на рівні держави, а також участі в діяльності з дотримання прав людини загалом. Спеціальні процедури вважають “найбільш ефективними, гнучкими і швидкореагуючими механізмами в системі ООН”¹.

У цьому Посібнику описані спеціальні процедури, зокрема:

- о робочі групи з питань свавільного затримання;
- о спеціальний доповідач з свавільних і позасудових покарань;
- о спеціальний доповідач з питань права на здоров'я;
- о спеціальний доповідач з насильства проти жінок, його причин і наслідків.

Детальнішу інформацію про спеціальні процедури ви можете отримати на веб-сайті: <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/special/index.htm>

► **Консультативний комітет Ради з прав людини**

Консультативний комітет РПЛ діє як “мозковий центр”, здійснює експертизи і надає консультації, провадить незалежні дослідження і вивчає питання, які становлять тематичний інтерес для РПЛ на її вимогу. До складу Комітету входять вісімнадцять експертів, які працюють на своїх посадах протягом трьох років.

► **Процедура подання і розгляду скарг**

Процедура конфіденційності розгляду скарг дає змогу окремим особам або організаціям подавати на розгляд РПЛ скарги про “серйозні та підтвержені порушення прав людини”. Процедура орієнтована на інтереси жертви і покликана проводити своєчасно розпочаті розслідування. Скарги розглядають дві робочі групи, які збираються не рідше ніж двічі на рік на п'ятиденний період.

Інші комітети та групи

► **Комітет міністрів Ради Європи**

Комітет міністрів (www.coe.int/cm) є органом Ради Європи, який відповідає за ухвалення рішень. До його складу входять міністри закордонних справ (або їх постійні представники) всіх держав – членів РЄ.

Окрім контролю за виконанням рішень ЄСПЛ й оцінки доповідей ЄКСП, Комітет міністрів надає окремі рекомендації державам-учасницям з тих питань, із яких він виробив “загальну політику”, включаючи питання, пов'язані з охороною здоров'я та захистом прав людини.

¹ FACTSHEET: Work and Structure of the Human Rights Council, July 2007.

Деякі з цих рекомендацій розробляє **Парламентська Асамблея Ради Європи** (stars.coe.fr) – консультативний орган, до складу якого входять представники парламентів держав-учасниць.

► **Європейський Союз**

Європейський Союз (www.europa.eu/europa.ed.int/eur-lex/) об'єднує двадцять сім членів і є структурою, незалежною від Ради Європи (www.coe.int), до складу якої входять сорок сім держав-учасниць. Механізми захисту в сфері охорони здоров'я і прав людини (такі, як директиви Європейського Союзу і Європейського суду з прав людини) у цьому посібнику ми не розглядаємо. Проте, слід відзначити, що всі держави-учасниці повинні дотримуватися рішень інституцій та угод Ради Європи.

► **Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР)**

Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР) ООН координує роботу чотирнадцяти спеціалізованих установ ООН, функціональних комісій і регіональних комісій щодо різноманітних міжнародних економічних, соціальних, культурних, освітніх питань і проблем охорони здоров'я. ЕКОСОР проводить щорічно кілька коротких сесій, а також основну щорічну сесію тривалістю чотири тижні у липні.

ЕКОСОР консулює близько 3000 неурядових організацій з питань, які належать до її компетенції. НУО, акредитовані ЕКОСОР, мають право брати участь, подавати письмові матеріали і заяви в Раду та її допоміжні органи. Інформацію про НУО, які мають консультативний статус, можна знайти тут: <http://www.un.org/esa/coordination/ngo/>.

У цьому посібнику можуть згадуватись такі органи і комісії ЕКОСОР:

- Комісія щодо статусу жінок;
- Комісія з наркотичних засобів;
- Комісія з попередження злочинності і кримінального правосуддя;
- Комітет з економічних, соціальних і культурних прав;
- Міжнародний комітет з контролю за наркотиками.

Право на найвищий досяжний рівень здоров'я

Законодавче забезпечення права на охорону здоров'я

- ▶ Найкраще і найбільш повно “право на охорону здоров'я” відображено в ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП), яка закріплює “право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я”.
- ▶ *Див. також:* Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації (п. є ст. 11 і ст. 12); Конвенцію про права дитини (ст. 24).
- ▶ Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, орган ООН, який здійснює моніторинг виконання МПЕСКП, розробив детальні інструкції з питань реалізації права на охорону здоров'я (Загальний коментар, 14).

Поняття права на охорону здоров'я

- ▶ Право на медичну допомогу, яка повинна бути доступною, наявною, прийнятною і якісною.
- ▶ Право на основоположні визначальні передумови здоров'я, у тому числі громадянські і політичні права.

Структура права на медичну допомогу

- ▶ **Наявність** закладів охорони здоров'я, товарів і послуг у галузі охорони здоров'я.
- ▶ **Доступність** лікувально-профілактичних закладів, товарів і послуг у системі охорони здоров'я, яка включає:
 - відсутність дискримінації;
 - фізичну доступність;
 - економічну доступність/спроможність;
 - інформаційну доступність.
- ▶ **Прийнятність** закладів охорони здоров'я, товарів і послуг у системі охорони здоров'я передбачає:
 - дотримання принципів медичної етики;
 - відповідність культурним особливостям;
 - врахування гендерної проблематики та життєвого устрою.
- ▶ **Якість** закладів охорони здоров'я, товарів і послуг у системі охорони здоров'я повинна забезпечуватись шляхом дотримання належного наукового та медичного рівнів.

Механізми забезпечення права на охорону здоров'я

Слід пам'ятати, що умовою реалізації цього права є наявність ресурсів.

- ▶ Успішна реалізація цього права гарантується **мінімумом** ключових пріоритетних обов'язків і підходів з використанням **максимально доступних ресурсів**.
- ▶ Основний мінімум включає:
 - відсутність дискримінації щодо доступності медичних послуг;
 - справедливий розподіл закладів охорони здоров'я, товарів і послуг у галузі охорони здоров'я;
 - забезпечення основними лікарськими засобами, визначеними ВООЗ, включаючи доступ до медикаментів, які використовуються у царині зменшення шкоди та надання паліативної допомоги;
 - забезпечення достатнім харчуванням, питною водою, базовим житлом і санітарно-гігієнічних умов;
 - національну стратегію в галузі охорони здоров'я, а також затверджені плани дій, що реалізуються за участю населення. У процесі розробки національних стратегій і планів, зокрема при визначенні їх змісту, необхідно приділяти увагу вразливим і маргінальним групам.
- ▶ Пріоритетні зобов'язання включають:
 - забезпечення репродуктивного здоров'я, охорону здоров'я матері і дитини;
 - вакцинацію від основних інфекційних хвороб;
 - заходи щодо профілактики, лікування епідемічних захворювань і контроль за епідеміями;
 - просвітницьку діяльність і забезпечення доступу до інформації з приводу основних проблем у сфері охорони здоров'я;
 - забезпечення належної підготовки працівників системи охорони здоров'я, включаючи інформування з питань охорони здоров'я і прав людини.
- ▶ Національні стратегії та плани дій у системі охорони здоров'я повинні містити критерії оцінки їх належного виконання. За допомогою цих критеріїв представники громадянського суспільства мають можливість здійснювати відповідний **моніторинг**.
- ▶ Суди, третейські суди та омбудсмени з питань охорони здоров'я також можуть відігравати важливу роль у забезпеченні відповідальності держави щодо створення умов для здійснення права на охорону здоров'я.

Рекомендовані джерела

Загальні матеріали

Кожен розділ цього посібника супроводжується списком джерел з тих питань охорони здоров'я, які висвітлюються у розділі. Загальні матеріали щодо охорони здоров'я і захисту прав людини поділені на такі категорії (при цьому матеріали українською мовою у кожному розділі подано після матеріалів англійською мовою):

- ▶ Міжнародні стандарти: ООН*
- ▶ Міжнародні стандарти: регіональні*
- ▶ Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації
- ▶ Керівні принципи і тлумачення*
- ▶ Книжкові видання
- ▶ Статті, доповіді та інші документи
- ▶ Періодичні видання
- ▶ Веб-сайти
- ▶ Пошукові системи
- ▶ Методичні матеріали

* Додаткову інформацію щодо конвенцій ООН та регіональних конвенцій, а також про керівні принципи і тлумачення подано в Додатку.

Міжнародні стандарти: ООН

- ▶ Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН, 10.12.1948 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
- ▶ International Covenant on Civil and Political Rights (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р.)
Source: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
- ▶ International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights (Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р.)
Source: www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_cescr.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042

- ▶ International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04.01.1969 р.)
Source: www.ohchr.org/english/law/cerd.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_105
- ▶ Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (Конвенцію про корінні та племінні народи в незалежних державах від 07.07.1989 р.)
Source: www.unhchr.ch/html/menu3/b/62.htm
Джерело: www.ilo.org/ilolex/russian/docs/conv169.htm
- ▶ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 03.09.1981 р.)
Source: www.ohchr.org/english/law/cedaw.htm
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207
- ▶ Convention on the Rights of the Child (Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р.)
Source: www.ohchr.org/english/law/crc.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021
- ▶ Convention against torture and other cruel inhuman or degrading treatment or punishment (Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р.)
Source: www.ohchr.org/english/law/cat.htm
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_085
- ▶ Принципи медичної етики. Резолюція 37/194. Генеральна Асамблея ООН, 18.12.1982 р.
Джерело: http://www.yur-info.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1834&article_id=1068#
- ▶ Люблянська хартія реформування охорони здоров'я. ВООЗ, 19.06.1996 р.

Міжнародні стандарти: регіональні

- ▶ African Charter on Human and People's Rights (Африканська хартія прав людини і народів, червень 1981 р.)
Source: www.achpr.org/english/_info/charter_en.html
- ▶ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (Протокол до Африканської хартії прав людини і народів щодо прав жінок в Африці від 11.07.2003 р.)
Source: www.achpr.org/english/_info/women_en.html
- ▶ African Charter on the Rights and Welfare of the Child (Африканська хартія з прав і добробуту дитини, 17-20 липня 1979 р.)
Source: www.achpr.org/english/_info/child_en.html

- ▶ [European] Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ([Європейська] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.)
Source: conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004

- ▶ European Social Charter (Європейська соціальна хартія від 03.05.1996 р.)
Source: conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/035.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062

- ▶ Framework Convention for the Protection of National Minorities (Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р.)
Source: conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/157.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_055

- ▶ Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнтів в Європі. Європейська нарада з прав пацієнта, Амстердам, Нідерланди, березень 1994 р.
Джерело: www.medsoc.ru/info/zakon/file/declaraciya.doc

- ▶ Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Рада Європи, Страсбург, 25.01.1996 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_135

- ▶ Європейський кодекс соціального забезпечення. Рада Європи, Страсбург, 16.04.1964 р., переглянутий (ETS № 139), Рим, 6 листопада 1990 р.
Джерело: <http://www.uazakon.com/document/tpart17/isx17297.htm>

- ▶ Європейська соціальна хартія. Рада Європи, Турин, 18.10.1961 р. (переглянута 03.05.1996 р.)
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062

- ▶ Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. Рада Європи, Ов'єдо, 4.04.1997 р.
Джерело: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.5620.0>

- ▶ Пропозиції Комітету міністрів державам-учасницям для покращення розподілу медичної допомоги в лікарнях і поза лікарнями № R (80) 15. Комітет міністрів, 14.11.1980 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар—пацієнт” у відкритому суспільстві. — К.: Медицина України. — 2000.

- ▶ Пропозиція Комітету міністрів державам-учасницям відносно правил, які стосуються автоматизованих банків медичних даних № R (81) 1. Комітет міністрів, 23.01.1981 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_073

- ▶ Пропозиція Комітету міністрів державам-учасницям відносно проблеми пацієнта як активного учасника власного лікування № R (80) 4. Комітет міністрів, 30.04.1980 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар–пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України. – 2000.
- ▶ Пропозиція Комітету міністрів державам-учасницям про медичні дослідження на людині № R (90) 3. Комітет міністрів, 6.02.1990 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар–пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України, 2000.

Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації

- ▶ Гельсінська декларація. Рекомендації для лікарів, які проводять біологічні обстеження людини. Всесвітня медична асоціація. Гельсінкі, Фінляндія, червень 1964 р., внесені правки – Токіо, Японія, жовтень 1975 р., Венеція, Італія, жовтень 1983 р., Гонконг, вересень, 1989 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар–пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України. – 2000.
- ▶ Дванадцять принципів надання медичної допомоги в будь-якій системі охорони здоров'я. Всесвітня медична асоціація. Нью-Йорк, США, жовтень 1963 р., доповнені – Венеція, Італія, жовтень 1983 р.
Джерело: <http://www.med-pravo.ru>
- ▶ Декларація про принципи лікарської допомоги в спортивній медицині. Всесвітня медична асоціація. Лісабон, Португалія, вересень/жовтень 1981 р., внесені правки – Мадрид, Іспанія, жовтень 1987 р.; Будапешт, Угорщина, жовтень 1993 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_015
- ▶ Декларація про права людини та особисту свободу медичних працівників. Всесвітня медична асоціація. Брюссель, Бельгія, жовтень, 1985 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар–пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Лісабонська декларація про права пацієнта. Всесвітня медична асоціація. Лісабон, Португалія, вересень/жовтень 1981 р.
Джерело: http://www.itpcru.org/new_project/lissdecl
- ▶ Міжнародний кодекс медичної етики. Всесвітня медична асоціація. Лондон, Англія, жовтень 1949 р., доповнений – Сідней, Австралія, серпень 1968 р., Венеція, Італія, жовтень 1983 р.
Джерело: <http://www.med-pravo.ru/Ethics/seventh1.htm>
- ▶ Положення про захист прав і конфіденційність пацієнта. Всесвітня медична асоціація. Будапешт, Угорщина, жовтень 1993 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_056

- ▶ Положення про медичну етику в умовах лиха. Всесвітня медична асоціація. Стокгольм, Швеція, 1994 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_328
- ▶ Положення про погане обходження і занедбаність дітей. Всесвітня медична асоціація. Сінгапур, жовтень, 1984., внесені поправки – Гонконг, вересень 1989 р., Ранчо Міраж, Каліфорнія, США, жовтень 1990 р., Марбелла, Іспанія, вересень 1992 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар–пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Положення про політику в галузі охорони дітей. Всесвітня медична асоціація. Мадрид, Іспанія, жовтень 1987 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар–пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Резолюція про групову медичну практику. Всесвітня медична асоціація. Відень, Австрія, вересень 1988 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_033
- ▶ Резолюція про прихильність принципам етичних стандартів ВМА. Всесвітня медична асоціація. Стокгольм, Швеція, вересень 1994 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар–пацієнт” у відкритому суспільстві. – К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Рекомендації щодо охорони здоров'я в сільській місцевості. Всесвітня медична асоціація. Гельсінкі, Фінляндія, червень 1964 р., внесені поправки – Венеція, Італія, жовтень 1983 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_006
- ▶ Токійська декларація. Основні лікарські принципи щодо тортур й інших видів жорстокого, негуманного або такого, що принижує поведження і покарання при затриманні й ув'язненні. Всесвітня медична асоціація. Токіо, Японія 1975 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_011

Керівні принципи і тлумачення

- ▶ The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Principles in the ICCPR, especially Article 25. Сиракузькі принципи тлумачення обмежень і відступів від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, особливо ст. 25.
Source: www1.umn.edu/humanrts/instree/siracusaprinciples.html
Джерело: <http://www.legislationline.org/ru/documents/id/14674>
- ▶ The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social, and Cultural Rights. Маастрихтські керівні принципи, що стосуються порушень економічних, соціальних і культурних прав.
Source: www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines.html
Джерело: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/RMaastrichtguidelines.html>

- ▶ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment 14, The Right to the Highest Attainable Standard of Health. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. Зауваження загального порядку 14. Право на найвищий можливий рівень здоров'я.
Source: [www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/E.C.12.2000.4.En](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/E.C.12.2000.4.En)
Джерело: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/gencomm/Rescgencom14.html>
- ▶ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation 24, Women and Health. Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Загальна рекомендація 24. Жінка та здоров'я.
Source: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom24
Джерело: www.un.org/russian/document/convents/cedaw_handbook/ch6.html

Книжкові видання

Основні права людини

- ▶ Buergenthal, Thomas and Dinah Shelton and David Stewart. *International Human Rights in a Nut Shell*. West Publishing Company, 1995.
- ▶ Cranston M. *What are Human Rights?* New York: Basic Books, 1973.
- ▶ Nussbaum M. Capabilities, Human Rights and the Universal Declaration. In: *Weston and Marks. The Future of International Human Rights*, Transnational Publishers, 1999.
- ▶ Orend B. *Human rights—Concept and Context*. Broadview Press, 2000.
- ▶ Steiner HJ and Alston P. *International Human Rights in Context – Law, Politics, Morals*. 2nd ed. Oxford University Press, 2000. Chapters 1, 4 and 11.
- ▶ Sen, Amartya, *Development as Freedom*. Pp.87-100. New York: Anchor Books, 1998.
- ▶ Азаров А., Ройтер В., Хюфнер К. Защита прав человека. Международные и российские механизмы. — М.: Московская школа прав человека, 2000.
- ▶ Антропология права: філософський та юридичний вимір (стан, проблеми, перспективи): Статті учасників Третього всеукраїнського “круглого столу” (м. Львів, 23-24 листопада 2007 року). — Львів: Сполом, 2008. — 344 с.
- ▶ Глущенко П.П. Социально-правовая защита конституционных прав и свобод граждан (теория и практика). — СПб: Изд-во В.А. Михайлова, 1998.

- ▶ Глухарева Л.И. Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование). — М.: Юристъ, 2003. — 304.
- ▶ Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л.: Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. — М.: Изд-во Моск. независимого ин-та междунар. права, 1998.
- ▶ Европейский суд по правам человека. Избранные решения: В 2 т. — М.: НОРМА, 2000.
- ▶ Європейський суд з прав людини: Матеріали практики (2005–2006 рр.). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. — Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип.7. — К.: Фенікс, 2007. — 272 с.
- ▶ Картошкин В.А. Международная защита прав человека. — М., 1976. — 223 с.
- ▶ Ковлер А.И. Антропология права: Учебник для вузов. — М.: НОРМА, 2002. — 480 с.
- ▶ Лукашева Е.А (отв. ред.), Карташкин И.А., Колесова Н.С., Ларин А.М., Ледях И.А. КОМПАС. Пособие по образованию в области прав человека с участием молодежи. Совет Европы // <http://www.eycb.coe.int/Compass/ru/contents.html>
- ▶ Лукашева Е.А. Права человека. Учебник для вузов. — М.: НОРМА — ИНФРА М, 2002.
- ▶ Обеспечение и защита прав социально уязвимых групп пациентов / Под ред. акад. РАМН О.П. Щепина. — М.: НИИ СГЭ, УЗ им. Н.А. Семашко, 2000. — 69 с.
- ▶ Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: Монографія. — Хмельницький; Київ, 2005. — 436 с.
- ▶ Рабінович П.М. Права людини та їх юридичне забезпечення (Основи загальної теорії права та держави): Навч. посібник. — К., 1992.
- ▶ Романовский Г.Б. Гносеология права на жизнь. — СПб: Юридический центр Пресс, 2003. — 370 с.

Охорона здоров'я і права людини

- ▶ Alfredsson, G. and K. Tomasevski. *A Thematic Guide to Documents on Health and Human Rights: Global and Regional Standards adopted by Intergovernmental Organizations, International Non-Governmental Organizations and Professional Associations*. Martinus Nijhoff, 1998.

- ▶ Asher, Judith. *Right to Health: A Resource Manual*. Commonwealth Medical Trust, 2004
- ▶ Beyrer, Christopher and Hank Pizer, eds. *Public Health and Human Rights: Evidence-Based Approaches*. (forthcoming).
- ▶ Book of Abstracts of the 18th World Congress on Medical Law. — Unaversity of Zagreb Faculty of Law, 2010. — 266 p.
- ▶ Chapman, Audrey and Sage Russell, eds. *Core Obligations: Building a Framework for Economic, Social and Cultural Rights*. Intersentia, 2002.
- ▶ Cook, Rebecca J, Bernard Dickens, and Mahmoud Fathalla. *Reproductive Health and Human Rights: Integrating Medicine, Ethics, and Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- ▶ Farmer, Paul. *Infections and Inequalities: The Modern Plagues*. California: University of California Press, 2001.
- ▶ Farmer, Paul. *Pathologies of Power: Health, Human Rights and the New War on the Poor*. California: University of California Press, 2003.
- ▶ Gostin, Lawrence O. *Public Health Law: Power, Duty, Restraint*. California: University of California Press, 2003.
- ▶ Gruskin, Sofia and Michael A. Grodin, George J. Annas, and Stephen P. Marks, eds. *Perspectives on Health and Human Rights*. Routledge, 2005.
- ▶ Mann, Jonathan M. and Sofia Gruskin, Michael A. Grodin, and George J. Annas, eds. *Health and Human Rights: A Reader*. Routledge, 1999.
- ▶ Marks, Stephen. *Health and Human Rights: Basic International Documents*. Boston: Harvard University Press, 2006.
- ▶ Агиевец С.В. Теоретические проблемы правового регулирования медицинской помощи: Монография. — Гродна: ГрГУ, 2002. — 168 с.
- ▶ Азаров А.В. Обеспечение и защита прав граждан при оказании медицинской помощи. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2007. — 192 с.
- ▶ Акопов В.И. Медицинское право в вопросах и ответах. — М.: ПРИОР, 2001. — 208 с.
- ▶ Балло А.М., Балло А.А. Права пациентов и ответственность медицинских работников за причиненный вред. — СПб: БиС, 2001. — 374 с.
- ▶ Беседкина Н.И., Дмитриев Ю.А., Иваева Э.А., Оленева Е.В. Медицинское право: Учебное пособие. — М.: Плит, 2006. — 495 с.

- ▶ Біоетика в системі охорони здоров'я України і медичної освіти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 26-27 березня 2009 р. — Львів: ЛНМУ ім. Д. Галицького, 2009. — 630 с.
- ▶ Вековшинина С.В., Кулиниченко В.Л. Биоэтика: начала и основания: Философско-методологический анализ. — К.: Сфера, 2002. — 152 с.
- ▶ Булеца С.Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я (порівняльно-правовий аспект): Монографія. — Ужгород: Ліра, 2006. — 172 с.
- ▶ Власов В.В., Гриценко В.Р., Зайцева И.А. и др. Ваши права при получении медицинской помощи. — М.: Триумф, 1999. — 154 с.
- ▶ Гладун З.С. Державне управління в галузі охорони здоров'я. — Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. — 312 с.
- ▶ Глашев А.А. Медицинское право: практическое руководство для юристов и медиков. — М.: Волтер Клувер, 2004. — 208 с.
- ▶ Гурочкин Ю.Д., Дерюгин Г.Б., Яценко Е.Ю. Медицинское право: Учебное пособие для студентов медицинских вузов / Под ред. Ю.Д. Гурочкина. — М.: Экзамен, 2007. — 798 с.
- ▶ Двойная лояльность и права человека в медицинской практике. Предлагаемые принципы и институциональные механизмы: Пер. с англ. — М.: Права человека, 2004. — 176 с.
- ▶ Дешко Л. Конституционное право на медицинскую помощь: понятие и содержание // Сборник матер. 2-й Всероссийской науч.-практ. конференции “Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности”. — М.: Издательская группа “Юрис”, 2004.
- ▶ Дргонец Я., Холлендер П. Современная медицина и право: Пер. со словац. — М.: Юрид. лит., 1991. — 336 с.
- ▶ Евтухов И.В. Медико-правовой справочник для населения (медицинское право в документах). — Ростов н/Дону: Феникс, 2001 — 512 с.
- ▶ Жилиева Е.П., Жилинская Е.В. и др. Аналитический обзор по защите прав пациентов в промышленно развитых странах. — М., 1997. — 112 с.
- ▶ Каземов В.В. Медицинское право: Учебное пособие. — Тюмень: Изд.-во Тюменского гос. ун-та, 2008. — 160 с.
- ▶ Каркавина Д.Ю. Настольная книга пациента, или Как защитить свои права при обращении за медицинской помощью. — М.: Феникс, 2007.

- ▶ Карпачова Н.И. Состояние соблюдения и защиты прав и свобод человека в Украине: Первый ежегодный доклад Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека / Перевод с укр. — Харьков: Консум, 2002. — 494 с.
- ▶ Кирсанов В.Н. Краткий курс по медицинскому праву: Учеб. пособие / В.Н. Кирсанов, Г.Р. Колоколов, Е.Е. Новикова, К.В. Сибикеев. — М.: Окей-книга, 2009. — 123 с.
- ▶ Козьминых Е.В. Права пациента и их защита. — Пермь, 2001. — 74 с.
- ▶ Колоколов Г., Косолапова Н., Никульникова О. Основы медицинского права. Курс лекций: Учебное пособие для вузов. — М.: Экзамен, 2005.
- ▶ Колоколов Г.Р. Медицинское право: Учебное пособие / Г.Р. Колоколов, Н.И. Махонько. — М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и Ко”, 2009. — 452 с.
- ▶ Курноскина О.Г. Защита прав при обращении за медицинской помощью: Экспресс-справочник / О.Г. Курноскина. — М.: Вершина, 2006. — 184 с.
- ▶ Леонтьев О.В. Медицинская помощь: права пациента. — СПб: Невский проспект, 2002. — 160 с.
- ▶ Леонтьев О.В. Юридические основы медицинской деятельности. Практикум по правоведению: Учебное пособие. — СПб: СпецЛит, 2003. — 136 с.
- ▶ Леонтьев О.В., Багненко С.Ф., Лядов А.О., Искаков И.Ж. Основы права. Правовое обеспечение медицинской деятельности: Учебник для средних медицинских учебных заведений. — СПб.: СпецЛит, 2009. — 142 с.
- ▶ Лопатенков Г.Я. Права пациента: Практические рекомендации. — СПб: БХВ-Петербург, 2005. — 160 с.
- ▶ Лопухин Ю.М., Силуянова И.В., Бартко А.Н., Иванюшкин А.Я., Михайловска-Карлова Е.П., Тищенко П.Д., Юдин Б.Г. Программа “Биомедицинская этика. Общий курс” для студентов медицинских и фармацевтических вузов РФ: Учебно-методич. пособие. — М.: Изд-во МЗ РФ, 2000.
- ▶ Малейн Н.С., Малейна М.Н. Закон и охрана здоровья граждан. — М., 1986. — 184 с.
- ▶ Малейна М.Н. Человек и медицина в современном праве. Учебное и практическое пособие. — М.: БЕК, 1995.
- ▶ Материалы I Всероссийской научно-практической конференции с медицинского права Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности” (Москва, 16 мая 2003 г.) / Под общ. ред. С.Г. Стеценко. — М.: Юрист, 2003.

- ▶ Актуальные проблемы павового регулювання медичинської діяльності: Матеріали 2-й Всеросійської науково-практичної конференції. Москва, 26 марта 2004 года / Под общ. ред. С.Г. Стеценко. – М.: Издательская группа “Юрист”. – 2004. – 376 с.
- ▶ Матеріали IV Всеукраїнської (III Міжнародної) науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 22-24 квітня 2010 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2010.
- ▶ Матеріали III Всеукраїнської (II Міжнародної) науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 23-24 квітня 2009 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2009.
- ▶ Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 17-18 квітня 2008 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2008.
- ▶ Матеріали I-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 19-20 квітня 2007 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2007.
- ▶ Медицина в пенитенциарній системі Росії: Сборник. – М.: “Права человека”, 2001. Джерело: <http://www.hrpublishers.org/site/site-files/library/Sb-27.pdf>
- ▶ Медицинское право Украины: Учеб. пособие / В.Д. Волков, Л.Н. Дешко, В.П. Заблоцкий и др. – Донецк: Изд-во ДонНУ, 2005. – 268 с.
- ▶ Медичне право України: Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. і наук. ред. Н.Б. Болотіна. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2001. – 412 с.
- ▶ Медичне право: нормативно-правові акти. Ч. 2 / Упорядники: І.Я. Сенюта, Ю.С. Гуменюк, М.М. Семерак, Х.Я. Терешко; – Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2008.
- ▶ Нежметдинова Ф.Т., Исланова Н.Н. Право и медицина: биоэтические основы. – Казань, 1998. – 280 с.
- ▶ Организационные технологии обеспечения прав пациента / Под ред. О.П. Щепина. – М.: НИИ СГЭ и УЗ им. Н.А. Семашко, 2002. – 88 с.
- ▶ Организационные технологии обеспечения прав пациента / Под ред. О.П. Щепина. – М.: НИИ СГЭ и УЗ им. Н.А. Семашко, 2002. – 88 с.
- ▶ Пищита А.Н., Стеценко С.Г. Медицинское право. Особенная часть. Правовое регулирование отдельных видов медицинской деятельности: Учебно-методическое пособие. – М.: РМАПО, 2005. – 64 с.

- ▶ Пищита А.Н., Стеценко С.Г. Медицинское право. Особенная часть. Право на жизнь и получение медицинской помощи: Дефекты оказания медицинской помощи. Учебно-методическое пособие. — М.: РМАПО, 2005. — 48 с.
- ▶ Попов В.Л., Попова Н.П. Правовые основы медицинской деятельности: Справочно-информационное пособие. — 2-е, дораб. и доп. изд. — СПб: Деан, 1999.
- ▶ Поттер Ван Ранслер. Биоэтика: мост в будущее / Под. ред. С.В. Вековшиной, В.Л. Кулиниченко. — К.: 2002. — 216 с.
- ▶ Права людини в системі взаємовідносин “лікар—пацієнт” у відкритому суспільстві / Сер. Бібліотека сімейного лікаря. — Вип. 1 (12.2000). — К.: Медицина України, 2000. — 267 с.
- ▶ Права человека: Учебник для вузов / Отв. ред. Е.А. Лукашева. — М.: НОРМА, 2002. — 573 с.
- ▶ Правовые вопросы охраны здоровья / Сост. В.И. Шамшурин. — М.: Международный университет (в Москве), 2000. — 152 с.
- ▶ Практичне право: права пацієнтів (Інтерактивний курс медичного права): Навч. посіб. / Галай В.О., Гречанюк С.К., Сенюта І.Я. та ін.; за ред. С.Г. Стеценка, А.О. Галая. — К.: КНТ, 2009. — 224 с.
- ▶ Право в медицине. — М.: Книга-сервис, 2002. — 352 с.
- ▶ Савицкая А.И. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. — Львов.: Вища школа, 1982. — 195 с.
- ▶ Сенюта І. Медичне право: право людини на охорону здоров'я: Монографія. — Львів: Астролябія, 2007.
- ▶ Сергеев Ю.Д. Медицинское право: Учебный комплекс, В 3 т. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. — 784 с.
- ▶ Сергеев Ю.Д., Мохов А.А. Основы медицинского права России: Учеб. пособие. — М.: Изд-во МИА, 2007.
- ▶ Сергеев Ю.Д., Мохов А.А. Ненадлежащее врачевание: возмещение вреда здоровью и жизни пациента: Гражданско-правовые аспекты. — М.: ГЭОТАР Медиа, 2007.
- ▶ Сивченко В.В., Сивченко В.И. Правовая защита жизни и здоровья человека: Обзор законодательства. — Донецк, 2002. — 320 с.
- ▶ Силуянова И.В. Человек и болезнь. 2-е изд., доп.: Монография. — М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2001.
- ▶ Силуянова И.В. Этика врачевания: Монография. — М.: Изд-во МП Троицко-Сергеевой Лавры, 2001.

- ▶ Силуянова И.В., Сабурова В.И., Макеева И.М. Ситуационные задачи по курсу “Биомедицинская этика”: Учебно-методическое пособие / Под ред. И.В. Силуяновой. — М., 2005. — 88 с.
- ▶ Силуянова И.В., Сушко Н.А., Першин М.С. и др. Биоэтика: реальность жизни. Человек и его образ в современной медицине и философской антропологии: Учебное пособие. — М., 2001.
- ▶ Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За заг. ред. Ю.В. Вороненка, В.Р. Москаленка. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. — 680 с.
- ▶ Стеценко С.Г. Медицинское право: Учебник. — СПб: Юридический центр Пресс, 2004. — 572 с.
- ▶ Стеценко С.Г. Право и медицина: проблемы соотношения. — М.: Международный университет (в Москве), 2002. — 250 с.
- ▶ Стеценко С.Г., Пищита А.Н., Черепов В.М. Медицинское право. Общая часть: Учебно-методическое пособие. — М.: Российская медицинская академия последипломного образования, 2004. — 67 с.
- ▶ Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: Підручник / За заг. ред. С.Г. Стеценка. — К.: Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. — 507 с.
- ▶ Стратегія реалізації державних гарантій надання медичної допомоги населенню України на засадах медичного страхування: Зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф., 25-26 груд. 2001 р. — Ірпінь, 2001. — 214 с.
- ▶ Страхування в галузі охорони здоров'я: Навч. посібн. / І.Б. Дячук, І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко, І.І. Фуртак; за заг. ред. І.Я. Сенюти. — Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2010. — 216 с.
- ▶ Тихомиров А.В. Медицинское право: Практическое пособие. — М.: Статут, 1998. — 418 с.
- ▶ Тихомиров А.В. Организационные начала публичного регулирования рынка медицинских услуг. — М.: Статут, 2001. — 256 с.
- ▶ Тобес Б. Право на здоровье: Теория и практика. — М.: Устойчивый мир, 2001. — 370 с.
- ▶ Требования биоэтики: Медицина между надеждой и опасностями: Сб. ст. / Под ред. Р. Бриссе-Виньо, при уч. Б. Ажшенбом-Бофти: Пер. с фр. — К.: Сфера, 1999. — 248 с.
- ▶ Ушаков Е.В. Права и гарантии в системе медицинской помощи. Что нужно знать каждому пациенту. — М.: Велби, КноРус, 2003. — 200 с.

- ▶ Федорова М.Ю. Медицинское право: Учеб.пособие для вузов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
- ▶ Этюди медичинського права і етики / А.П. Зильберг. – М.: МЕДпресс-информ, 2008. – 848 с.
- ▶ Ярошенко К.Б. Жизнь и здоровье под охраной закона. – М., 1990.

Статті, доповіді та інші документи

- ▶ Annas, George J. Human Rights and Health—The Universal Declaration of Human Rights, 339 *New Eng. J. Med.* 1778 (1998).
- ▶ Asher, Judith. Right to Health: A Resource Manual for NGOs., 2004 www.shr.aas.org/Right_to_Health_Manual/index.shtml
- ▶ Beyrer, Chris. Public Health, Human Rights, and the Beneficence of States, *Human Rights Review* 2004, 5(1) 28-33.
- ▶ Burris Scott. “Law as a Structural Factor in the Spread of Communicable Disease.” *Houston Law Review* 36 (1999): 1756-1786.
- ▶ Burris, Scott and Zita Lazzarini and Lawrence O Gostin. “Taking Rights Seriously.” *Journal of Law, Medicine & Ethics*, 30(2002):490-491.
- ▶ Farmer P, Gastineau N. Rethinking Health and Human Rights: Time for a Paradigm Shift. *J Law, Med and Ethics* (2002) 30:4:655-666.
- ▶ Farmer, Paul. *Never Again? Reflections on Human Values and Human Rights*. Tanner lectures on Human Values. University of Utah: 2005.
- ▶ Goodman T. Is There A Right To Health? *J. of Medicine and Philosophy*, 30:643-662, 2005.
- ▶ Gruskin, Sofia and Trantola, Daniel. “Health and Human Rights, paper, to appear as chapter in *The Oxford Textbook of Public Health*, 4th edition, Detels, McEwan, Beaglehole and Tanaka, eds, (Oxford University Press).
- ▶ *Human Rights and Health in Prisons: a review of strategy and practice*, Penal Reform International and Royal Netherlands Tuberculosis Foundation (2006).
- ▶ *Human Right to Health Information Sheet 1: Human Right to Health*, National Economic and Social Rights Initiative.
- ▶ *Human Right to Health Information Sheet 2: Human Right to Health Care*, National Economic and Social Rights Initiative.
- ▶ Leary, V. “The Right to Health in International Human Rights Law,” *Health and Human Rights: An International Journal*, 1994, 1(1):24-56.

- ▶ London, Leslie. "Human Rights and Public Health: Dichotomies or Synergies in Developing Countries? Examining the Case of HIV in South Africa." *Journal of Law, Medicine and Ethics* 30 (2002): 677-691
- ▶ London, Leslie. "Issues of equity are also issues of rights: Lessons from Experiences in Southern Africa," *BMC Public Health* 2007, 7:14.
- ▶ Mann, Jonathan. *Medicine and Public Health, Ethics and Human Rights*, Hastings Center Rep., May-June 1997.
- ▶ Ngwenya, Charles. "The Recognition of Access to Health Care as a Human Right in South Africa: Is It Enough?" *Health and Human Rights: An International Journal* 5 (1): 26-44 (2000).
- ▶ Odinkalu, Chidi Anselm. *Analysis of Paralysis or Paralysis by Analysis? Implementing Economic, Social and Cultural Rights under the African Charter on Human and Peoples' Rights*. *Human Rights Quarterly* 23.2 (2001) 327-369.
- ▶ Office of the High Commissioner for Human Rights, *Fact Sheet on the Right to Health*.
- ▶ Potts, Helen. *Human Rights Centre. University of Essex. Accountability and the Right to the Highest Attainable Standard of Health*. 2008. www2.essex.ac.uk/human_rights_centre/rth/docs/HRC_Accountability_Mar08.pdf
- ▶ Right to Health Unit, Human Rights Centre, University of Essex, UK, *Right to the Highest Attainable Standard of Health, Inter-Regional Conference on Human Rights and Judiciary Systems*.
- ▶ Human Rights Centre, University of Essex, International Federation of Health and Human Rights Organizations. *Our Right to the Highest Attainable Standard of Health*. http://www2.essex.ac.uk/human_rights_centre/rth/docs/REVISED_MAY07_RtH_8pager_v2.pdf
- ▶ United Nations Special Rapporteur on the Right to the Highest Attainable Standard of Health, *Initial Report on Sources and Content of the Right to Health*, E/CN.4/2003/58.
- ▶ United Nations Special Rapporteur on the Right to the Highest Attainable Standard of Health, *Report on Mission to Uganda*, E/CN.4/2006/48/Add.2.
- ▶ United Nations Special Rapporteur on the Right to the Highest Attainable Standard of Health, *Report on Progress and Obstacles to the Health and Human Rights Movement, in addition to Cases on the Right to Health and other Health- Related Rights*, A/HRC/4/28

- ▶ World Health Organization. 25 Questions and Answers on Health and Human Rights, Health and Human Rights Publications Series 1 (2002).
- ▶ World Health Organization. Fact Sheet on the Right to Health.
- ▶ Zuckerman, Barry and Ellen Lawton and Samatra Morton. From Principles to Practice: Moving from Human Rights to Legal Rights to Ensure Child Health.
- ▶ Бахтіна К.Р. До питання про основні напрями розвитку прав пацієнтів за кордоном // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права “Медичне право України: проблеми становлення та розвитку” (м. Львів, 19-20 квітня 2007 р.). — С. 22-25.
- ▶ Болотіна Н. Медичне право у системі права України // Право України. — 1999. — № 7. — С. 116-121.
- ▶ Віленський А., Радиш Я. Правове регулювання медичного забезпечення дитячого населення України // Медичне право. — 2009. — № 1. Спец. випуск. — С. 9-16.
- ▶ Волков В., Дешков Л. Медичне право як галузь права, наука і навчальна дисципліна // Правничий часопис Донецького університету. — 2003. — № 2 (10). — С. 51-56.
- ▶ Воробйова Н. Права пацієнтів // Юридичний журнал. — 2009. — № 4 // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3177>
- ▶ Вороненко Ю.В., Радиш Я.Ф. Медичне право в системі права України: стан і перспективи розвитку // Український медичний часопис. — 2006. — № 5. — С. 5-9.
- ▶ Ворошилов О., Сарницька З. Права пацієнтів і права медпрацівників — яйце і курка, що первинне? // Дзеркало тижня. — 2002. — № 15 (390) // <http://www.dt.ua/3000/3450/34516/>
- ▶ Гладун З.С. Державне управління в галузі охорони здоров'я. — Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. — 312 с.
- ▶ Гладун З.С. Медицина і права пацієнтів // Медичне право. — 2008. — № 1.
- ▶ Добрянський С.П. Вихідні засади прав людини: до характеристики сучасної інтерпретації // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2004. — Вип. 39. — С. 28-36.
- ▶ Ерофеев С.В., Жаров В.В. Конфликт между пациентом и медицинским персоналом: анализ и предупреждение // <http://dent-help.ru/info/patient/prava/262/>

- ▶ Заяць Н. Держава та охорона здоров'я // Право України. — 2000. — № 10. — С. 21-23.
- ▶ Калита В. Медицина та право мають крокувати поряд // Українська медична газета. — 2007. — № 10.
- ▶ Круглий стіл “Аналіз ситуації з дотримання прав пацієнтів та медиків на Херсонщині. Рекомендації громадськості”: Анонс круглого столу, Херсонський обласний фонд милосердя та здоров'я — 2009.
<http://www.uarpravo.org/print.php?id=1259>
- ▶ Литовка А.Б., Литовка П.Й. Медицинское право — комплексная отрасль национального права России: становление, перспективы развития // Правоведение. — 2000. — № 1. — С. 80-86.
- ▶ Москаленко В.Ф. Объем и принципиальное содержание права на здоровье в международных нормативно-правовых актах // Медицинское право. — 2006. — № 4(16). — С. 10-20.
- ▶ Москаленко В.Ф. Право на охрану здоровья: современное определение и трактовка в конституции Европейского Союза // Запорожский медицинский журнал. — 2006. — № 2.
- ▶ Москалено В.Ф., Грузева Т.С. Сучасні глобальні загрози громадському здоров'ю // Охорона здоров'я України. — 2007. — № 2. — С. 10-18.
- ▶ Олендїй Л. Як захистити права пацієнтів? // Львівська газета. — 2005 р. — № 116(682). // <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2005/07/06/6599/>
- ▶ Осинская Л.Р. Предмет правового регулирования медицинского права // Матеріали IV Звітної наукової-практичної конференції професорсько-викладацького складу (м. Одеса, 9 квітня 2009 р.). — Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2009. — С. 25-27.
- ▶ Паращич І.М., Васютін О.М. Загальнотеоретичні проблеми захисту прав пацієнтів в Україні // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права “Медичне право України: проблеми становлення та розвитку” (м. Львів, 19-20 квітня 2007 р.). — С. 216-218.
- ▶ Пациент на рынке медицинской помощи // <http://dent-help.ru/info/patient/prava/151/>
- ▶ Поляков И.В., Максимов А.В. Об особенностях медицинского права // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. — 2001. — № 1. — С. 25-28.
- ▶ Права пацієнтів не мають кордонів. Європейський день захисту права пацієнтів в Україні // Аптека. — 2008 . — № 639(18). // <http://www.apteka.ua/article/6544>

- ▶ Рабінович П.М. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні аспекти (у світлі рішень Європейського Суду по правах людини) / Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу. Львівський національний університет імені Івана Франка; Університет Ганновер. — Львів, 2003. — С. 21-31.
- ▶ Рудень В.В., Гутор Т.Г. Про правові проблеми у стані здоров'я пацієнтів сімейних лікарів (за даними соціологічного дослідження) // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права “Медичне право України: проблеми становлення та розвитку” (м. Львів, 19-20 квітня 2007 р.). — С. 254-257.
- ▶ Сергеев Ю.Д., Григорьев Ю.И., Григорьев И.Ю. Системный анализ в сфере медицинского права // Медицинское право. — 2006. — № 4(16). — С. 4-9.
- ▶ Сидоренко М. Захист прав пацієнтів в контексті обов'язків та відповідальності лікаря // Правовий тиждень. — 2008. — № 52-53, 23-29, <http://smi.liga.net/articles/IT087725.html>
- ▶ Силуянова И.В., Юдин Б.Г. Воспитание наукой. Чему и как будут обучаться будущие врачи в XXI веке? // Медицинская газета. — 2000. — № 9.
- ▶ Силуянова И.В. Биомедицинская этика в системе медико-биологических знаний // Медицинское право и этика. — 2000. — № 2.
- ▶ Силуянова И.В. Профессиональные особенности нравственной культуры российского врача // Материалы научно-практической конференции ММА им. И.М. Сеченова. — М., 2000.
- ▶ Силуянова И.В. Биомедицинская этика: особенности междисциплинарного знания // Пути совершенствования учебно-воспитательного процесса в медицинском вузе: Республиканский сборник научных трудов. — М., 2003. — С. 162-164.
- ▶ Силуянова И.В. Биомедицинская этика и медицинское право: проблемы взаимоотношения // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности. М., 2003. — С. 25-27.
- ▶ Силуянова И.В. Этико-правовые вопросы взаимоотношения “врач—пациент” в условиях современной медицины // Вестник оториноларингологии. Материалы 3-й Российской научно-практической конференции “Наука и практика в оториноларингологии”. — М., 2004. — С. 41-45.
- ▶ Силуянова И.В. Этические основания юридической нормы о “Приоритете человека” в медицинском праве // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности. Материалы 2-й Всероссийской научно-практической конференции. — М., 2004.

- ▶ Силуянова И.В. О смене ценностных парадигм в отечественной медицине // *Философия и будущее цивилизации: IV Российский философский конгресс. Т. 4.* – М., 2005. – С. 739-740.
- ▶ Стеценко С.Г., Сенюта І.Я. Законодавче забезпечення охорони здоров'я в Україні // *Право України.* – 2007. – № 6.
- ▶ Стеценко С.Г. *Право и медицина: проблемы соотношения.* – М.: Международный университет (в Москве), 2002. – 250 с.
- ▶ Флоря В.Н. Закон о правах и ответственности пациента – надлежащая защита от противоправных посягательств // *Медицинское право.* – 2006. – № 4(16). – С. 47-48.
- ▶ Цаплин А.А. Профилактика конфликтных ситуаций при оказании медицинских услуг в многопрофильном стационаре // *Медицинское право.* – 2005. – № 3(11). – С. 22-23.
- ▶ Акопов В.И. *Медицинское право в вопросах и ответах.* – М.: ПРИОР, 2001. – 208 с.
- ▶ Вековщинина С.В., Кулиниченко В.Л. *Биоэтика: начала и основания Философско-методологический анализ.* – К.: Сфера, 2002. – 152 с.
- ▶ Глухарева Л.И. *Права человека в современном мире (социально-философские основы и государственно-правовое регулирование).* – М.: Юристъ, 2003. – 304 с.
- ▶ Глашев А.А. *Медицинское право: Практическое руководство для юристов и медиков.* – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 208 с.
- ▶ Карпачова Н.И. *Состояние соблюдения и защиты прав и свобод человека в Украине: Первый ежегодный доклад Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека / Перевод с укр.* – Харьков: Консум, 2002. – 494 с.
- ▶ Карташкин В.А. *Международная защита прав человека.* – М., 1976. – 223 с.
- ▶ Поттер Ван Ранслер. *Биоэтика: мост в будущее / Под ред. С.В. Вековщиной, В. Л. Кулиниченко.* – К.: 2002. – 216 с.
- ▶ Савицкая А.Н. *Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием.* – Львов.: Вища школа, 1982. – 195 с.
- ▶ Силуянова И.В. *Этика врачевания. Современная медицина и православие.* – М.: Изд-во МП Свято-Троицкой Сергиевой лавры, 2001. – 201 с.
- ▶ Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За заг. ред. Ю.В. Вороненка, В.Ф. Москаленка. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 680 с.

- ▶ Тихомиров А.В. Организационные начала публичного регулирования рынка медицинских услуг. — М.: Статут, 2001 — 256 с.
- ▶ Требования биоэтики: Медицина между надеждой и опасениями: Сб. ст. / Под ред. Ф. Бриссе-Виньо, при уч. Б. Ажшенбом-Бофти: Пер. с фр. — К.: Сфера, 1999. — 248 с.

Періодичні видання

Загальні періодичні видання

- ▶ Адвокат. Щомісячне інформаційно-аналітичне видання про практичне застосування законодавства // <http://jurn.ru/smi/prensa/advokat.htm>
- ▶ Видання Української правничої фундації “Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі” // <http://www.eurocourt.org.ua/AboutJournal.asp>
- ▶ Вісник Інституту родини і подружнього життя Львівської богословської академії // <http://www.family-institute.org.ua>
- ▶ Вісник Конституційного Суду України. <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9125>
- ▶ Вісник Львівського університету імені Івана Франка // <http://www.franko.lviv.ua/publish/indexu.html>
- ▶ Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права // <http://www.sciencebooks-database.info>
- ▶ Вісник прокуратури // <http://www.gpu.gov.ua>
- ▶ Государство и право. Юридический журнал / Российская академия наук, Ин-т государства и права, Москва // <http://www.lib.ua-ru.net>
- ▶ Закон и жизнь. Международный научно-практический правовой журнал.
- ▶ Життя і право. Львівський правничий часопис.
- ▶ Науковий Вісник Львівського юридичного інституту МВС України // <http://www.livs.lviv.ua/>
- ▶ Підприємництво, господарство і право. Науково-практичний господарсько-правовий журнал // <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc-Gum/Pgip/index.html>
- ▶ Правничий часопис Донецького університету. Науковий журнал http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pchdu/index.html
- ▶ Право України // <http://www.pravoua.com.ua/>
- ▶ Український часопис прав людини.

- ▶ Юридическая практика // <http://yurpractika.com/>
- ▶ Юридична газета // <http://www.yur-gazeta.com/>
- ▶ Юридичний вісник України. <http://www.yurincom.com/>
- ▶ Юридичний журнал // <http://www.justianian.com.ua>
- ▶ Юрист // <http://jurist.ua/?page=2>

Спеціалізовані періодичні видання

- ▶ Health and Human Rights: An International Journal // <http://www.hhrjournal.org>
- ▶ The Lancet // <http://www.thelancet.com>
- ▶ BMC International Health and Human Rights // <http://www.Biomedcentral.com>
- ▶ Journal of Law, Medicine and Ethics // <http://www.jlme.org>
- ▶ Journal of Medical Ethics // <http://jme.bmj.com>
- ▶ British Medical Journal // <http://www.bmj.com>
- ▶ Conflict and Health // <http://www.conflictandhealth.com>
- ▶ European Journal of Health Law // <http://www.brill.nl/ejhl>
- ▶ Військова медицина України. Щоквартальний науково-практичний журнал // http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/vmu/index.html
- ▶ Запорізький медичний журнал // <http://www.zsmu.info>
- ▶ Медичне право. Загальнодержавний науково-практичний журнал (Україна) // <http://medicallaw.org.ua/vidavnictvo/medychne-pravo/>
- ▶ Охорона здоров'я України. Науково-практичний журнал, заснований Міністерством охорони здоров'я України.
- ▶ Східноєвропейський журнал громадського здоров'я // www.nbu.gov.ua/portal/chem_bio/Sjgz/index.html.
- ▶ Українська медична газета // <http://biz-center.kiev.ua/gazety/ukrajinska-medychna-gazeta/>
- ▶ Український медичний часопис // <http://www.umj.com.ua>
- ▶ Медицинское право. Федеральный научно-практический журнал (РФ) // http://www.med-law.ru/index_pechat.html
- ▶ Щотижневик “Аптека” // <http://www.apteka.ua/>

- ▶ Ваше здоров'я. Медична газета // <http://www.vz.kiev.ua/about.shtml>

Веб-сайти

- ▶ Amnesty International Health Professional Network
<http://amnesty.org.ua>
- ▶ BMC International Health and Human Rights
www.biomedcentral.com/bmcinthealthhumrights/
- ▶ François Xavier Bagnoud Centre for Health and Human Rights, Harvard School of Public Health
www.hsph.harvard.edu/xfbcenter/
- ▶ Global Lawyers and Physicians
www.glphr.org
- ▶ The International Center for the Legal Protection of Human Rights (monthly report of significant human rights decisions from common law jurisdictions)
www.interights.org
- ▶ International Federation of Health and Human Rights Organizations
www.ifhhro.org
- ▶ International Society for Health and Human Rights
www.ishhr.org
- ▶ International Helsinki Federation for Human Rights (IHF)
The IHF is a community of 46 human rights NGOs in the OSCE area that co-operate on promoting implementation of human rights and compliance with international human rights standards.
www.ihf-hr.org/index.php
- ▶ Johns Hopkins School of Public Health Center for Public Health and Human Rights
www.jhsph.edu/humanrights/index.html
- ▶ National Economic and Social Rights Initiative
www.nesri.org
- ▶ Physicians for Human Rights
www.physiciansforhumanrights.org/
- ▶ Science and Human Rights Program of the American Association for the Advancement of Science
www.shr.aaas.org
- ▶ Special Rapporteur on the Right to the Highest Attainable Standard of Health
www2.essex.ac.uk/human_rights_centre/rth/rapporteur.shtm or
www.ohchr.org/english/issues/health/right/

- ▶ University of Minnesota Human Rights Library contains a lengthy list of health and human rights websites, though many of these are out of date www1.umn.edu/humanrts/links/health.html
- ▶ World Health Organization's Health and Human Rights page WHO's 25 Questions and Answers on Health and Human Rights is a useful introductory document www.who.int/hhr/en/
- ▶ Сайт, присвячений захисту прав пацієнтів <http://www.healthrights.in/>
- ▶ Сайт кафедри біомедицинської етики Російського державного медичного університета http://old.rsmu.ru/deps/caf_bioet/hist/works.htm
- ▶ Сайт навчальної освітньої програми "Розуміємо права людини" <http://edu.helsinki.org.ua/>
- ▶ Сайт: Права людини. Он-лайн бібліотека харківської правозахисної групи <http://library.khpg.org/>
- ▶ Сайт "Жить завтра". Українська відкрита організація, груп и лиц, працюючих с дітьми, страждаючими онкозаболеваниями <http://www.donor.org.ua>
- ▶ Центр традиційної сімейної медицини, лікар і сім'я, сайт російською мовою <http://dis-ukraine.com/>
- ▶ Сайт, на якому висвітлюються проблеми хоспісної медицини у Львові <http://holimed.lviv.ua>
- ▶ Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я <http://www.who.int/en/>
- ▶ Офіційний сайт Європейського суду з прав людини <http://www.echr.coe.int/echr>
- ▶ Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України <http://moz.gov.ua>
- ▶ Офіційний сайт Верховного Суду України <http://www.scourt.gov.ua/>
- ▶ Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/control/>
- ▶ Офіційний сайт Конституційного Суду України <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>

- ▶ Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
<http://www.ombudsman.kiev.ua/>
- ▶ Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи
<http://www.khpg.org/>
- ▶ Сайт Інституту прав людини
<http://www.hrights.ru/>
- ▶ Сайт Истина – Клиника восстановительной психоневрологии
<http://www.istyna.kiev.ua>
- ▶ Сайт Національної асоціації медичного права Росії
<http://www.med-law.ru/>
- ▶ Сайт, який вміщує статті, присвячені порушенню прав людини в медичній сфері
<http://www.uapravo.org/>
- ▶ Сайт Всеукраїнської асоціації паліативної допомоги
<http://palliative.com.ua>
- ▶ Сайт для юристів і медиків, присвячений висвітленню проблем законодавчого забезпечення охорони здоров'я України та наданню якісної медичної допомоги
<http://www.health-ua.com/articles/295.html>
- ▶ Сайт Української гельсінської спілки з прав людини
<http://helsinki.org.ua/index.php?id=1157117975>
- ▶ Сайт Всеукраїнської ради прав та безпеки пацієнтів
<http://medpravo.org/?page=inform&lang=ukr>
- ▶ Сайт Всеукраїнської громадської організації “Фундація медичного права та біоетики України”
<http://www.medicallaw.org.ua/>
- ▶ Сайт трансплантологів України
<http://www.transplantology.com/>
- ▶ Сайт, створений з метою розміщення інформації та відгуків про лікарів, результати лікування тощо
<http://www.skarga.net/index.php?go=Page&id=1>
- ▶ Правовий простір: безоплатна правова допомога в Україні
<http://pravo.prostir.ua/offices/260.html>
- ▶ Портал для пацієнтів, їхніх родичів і близьких
<http://www.help-patient.ru/rights/>

- ▶ Сайт Центру медичного права
<http://www.medlawcenter.com.ua>
- ▶ УНІАН здоров'я
<http://health.unian.net/>
- ▶ Портал MEDICINA
<http://medicina.ua/>
- ▶ Медизвестия
<http://medvismk.com.ua/>
- ▶ Сайт медичинських представителів України і Києва
<http://catalog.i.ua/cataloge/536/?r=10000>
- ▶ Я здоров
<http://ya-zdorov.net/>

Пошукові системи

- ▶ The UN Treaty Body Database includes all general comments, concluding observations, reports, and other documents of the UN human rights system, organized by treaty monitoring body and special procedure.
www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf
- ▶ The International Human Rights Index also includes the above documents but is searchable by key word, country, and right.
www.universalhumanrightsindex.org
- ▶ The University of Minnesota has an excellent database of international human rights documents and information. It is organized simply and clearly and is generally the easiest way to find documents.
www1.umn.edu/humanrts/
- ▶ Professor Anne Bayefsky's website (York University, Toronto, Canada) includes international human rights documents and jurisprudence that are searchable by country, category of document, and theme or subject matter.
www.bayefsky.com
- ▶ The Global Justice Center maintains a database of domestic and international court decisions that cite to CEDAW or the CEDAW Optional Protocol.
www.globaljusticecenter.net/casebank
- ▶ The European Court of Human Rights maintains a database of decisions.
www.cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en
- ▶ Health and Human Rights Info, a project of the International Society for Health and Human Rights, is a searchable database of organizations, manuals, training materials, projects and reports, and articles related to several areas of health and human rights.
www.hhri.org

- ▶ The Harvard School of Public Health has produced a searchable database of syllabi from health and human rights courses around the world.
www.hsph.harvard.edu/pihhr/syllabidatabase.html
- ▶ Уся медицина в книгах і журналах
<http://mednik.com.ua/>
- ▶ Електронна бібліотека
<http://www.lib.ua-ru.net/katalog/1915.html>
- ▶ Законодавство російською мовою
<http://laws.8m.com/>
- ▶ Наукова бібліотека Запорізького національного університету
http://library.znu.edu.ua/links/index.php?action=url/view&url_id=1379
- ▶ Медицинские конференции и выставки
<http://www.medconf.tomsk.ru>
- ▶ Пошукова система офіційного сайту Верховної Ради України
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a#Find>
- ▶ Пошукова система офіційного сайту Міністерства охорони здоров'я України
<http://www.moz.gov.ua/ua/main/docs/>
- ▶ Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.
<http://www.eurocourt.org.ua/About.asp>
- ▶ Публічна бібліотека ім. Лесі Українки
<http://lucl.lucl.kiev.ua/>
- ▶ Чинність закону. Пошукова система Фондації соціально-правового захисту заселення
<http://www.rol.org.ua/mbrics.cfm>
- ▶ Національна парламентська бібліотека України
<http://www.nplu.kiev.ua/>

Методичні матеріали

- ▶ The Human Rights Resource Center, part of the University of Minnesota human rights library, contains a range of interactive training packages on human rights.
www1.umn.edu/humanrts/edumat/
- ▶ The website of Equitas contains a collection of education manuals and resources as well as extensive information and links to Equitas projects and partners.
www.equitas.org

- ▶ Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права – Україна (АВА-Україна): Збірка матеріалів для навчального тренінгу з медичного права: “Захист прав пацієнтів в Україні”. Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2009.
- ▶ Ардашева Н.А. Словарь терминов и понятий по медицинскому праву. – СПб: СпецЛит, 2007. – 258 с.
- ▶ Бібліографія з медичного права / Автори-упорядники Т.Р. Короткий, Л.Р. Осинская. – Одеса: Феникс, 2009. – 32 с.
- ▶ Глоссарий терминов, используемых в серии “Здоровье для всех”. – Женева: ВОЗ, 1984.
- ▶ Дешко Л.Н. Юридическая клиника “Медицинское право Украины”: Учебно-методические рекомендации. – Донецк: ДонНУ, 2007. – 62 с. Содержит рабочую программу, тематический план обучения в клинике “Медицинское право Украины”, программы по темам, задания, тесты, основные понятия и термины, нормативные акты и литературу для практических занятий по темам, вопросы для итогового контроля знаний студентов, перечень интернет-ресурсов.
- ▶ Любінець О.В., Сенюта І.Я. Медичне право: Програма для слухачів факультетів післядипломної освіти Вищих медичних навчальних закладів та закладів післядипломної освіти МОЗ України. Затверджена Управлінням освіти і науки МОЗ України від 27 вересня 2004 р. – К., 2004. Містить робочу програму і навчальні плани з підготовки лікарів за різними циклами спеціалізації, робочу програму і навчальні плани підготовки лікарів передатестаційних циклів усіх спеціальностей, навчальний план позааудиторної підготовки лікарів циклів спеціалізації і перееатестації, рекомендовані нормативні та літературні джерела.
- ▶ Медико-правовий тлумачний словник / За заг. ред. І.Я. Сенюти. – Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2010.
- ▶ Права пациента: Терминологический словарь-справочник / В.В. Глуховский, А.В. Ангелов. – М.: Дизайн и полиграфия, 2008. – 132 с.
- ▶ Словарь медико-социальных терминов. – М., 2003.

Глосарій

Наведені терміни пов'язані як з правами людини у сфері охорони здоров'я, так і з правами людини загалом.

А

Альтернативний звіт

Незалежне подання НУО звіту до органу, який створює механізм забезпечення виконання договору, з метою допомогти йому оцінити дотримання державою вимог цього документа.

Б

Базові потреби

Основа, яка використовується здебільшого в процесі розвитку суспільства на позначення базових послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, забезпечення житлом та іншими послугами, необхідними для життя людини.

Базові фактори, які визначають здоров'я

Умови, необхідні для доброго здоров'я, включаючи безпечну питну воду, якісні харчові продукти, житло, належні умови праці та довкілля, навчання у сфері охорони здоров'я, недискримінацію тощо. До них належать також соціально-економічні і громадянсько-політичні права.

В

Взаємозалежний/неподільний

Цей термін вживається на позначення зв'язку між громадянськими, політичними, економічними і соціальними правами. Взаємозалежність і неподільність передбачають, що одна група прав не стоїть вище за іншу і що забезпечення однієї групи прав можливе за умови забезпечення іншої.

Вичерпання внутрішніх засобів захисту

Вимога спробувати скористатися усіма наявними засобами національного захисту перед поданням скарги від імені потерпілого до будь-якого регіонального або міжнародного суду. Існує декілька винятків щодо цієї вимоги: якщо національних засобів не передбачено, вони недосяжні та неефективні (тобто фіктивний процес) чи з їх застосуванням зволікають без жодних на те підстав.

Г

Гідність

Можливість особи відчутти визнання її цінності, шанобливе та з повагою ставлення до неї. Права людини базуються на визнанні невід'ємної гідності, яка вимагає захисту й охорони.

Громадська охорона здоров'я

Те, що ми як суспільство спільно робимо для забезпечення умов, за яких люди можуть бути здоровими (Інститут медицини).

Д

Декларації з прав людини

Заяви, в яких викладено норми та принципи щодо прав людини, що не мають обов'язкової юридичної сили (хоча можуть відображати звичаєве міжнародне право, яке має обов'язкову юридичну силу).

Де-факто

Фактично, насправді.

Де-юре

За правом, за законом.

Дискримінація

Неоднакове ставлення до людей за однакових умов на підставі раси, статі, релігії, політичних переконань, національності чи соціального походження, приналежності до національних меншин чи особистої антипатії (ВООЗ); навмисне обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за їхньої расовою або національною приналежністю, політичними або релігійними переконаннями, статтю тощо.

Договір

Угода між двома й більше державами або іншими суб'єктами міжнародного права, що встановлює, змінює або припиняє їхні взаємні права та обов'язки.

Договір, який не вимагає особливих законодавчих заходів

Договір, який не вимагає прийняття нового законодавства для того, щоб його положення були чинними у внутрішньому законодавстві та могли бути реалізованими.

Доступність

Один із чотирьох, визначених Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав, критеріїв, за якими оцінюють право на найвищий досяжний рівень здоров'я. Означає те, що приміщення та обладнання закладів охорони здоров'я, товари і послуги повинні бути доступними для усіх людей на недискримінаційних засадах. Доступність має чотири виміри, які накладаються один на одного: відсутність дискримінації, фізична доступність, економічна доступність (залежить від платоспроможності) та інформаційна доступність (Загальний коментар, 14).
Див. також: Прийнятність, Наявність, Якість.

3

Загальні коментарі/рекомендації

Тексти-пояснення, підготовлені договірним контрольним механізмом того чи іншого договору в контексті змісту окремих прав. Хоча вони не є юридичними документами, проте вважаються авторитетними і мають значну юридичну вагу.

Заключні застереження

Рекомендації договірного контрольного механізму щодо заходів, яких повинна вжити держава задля забезпечення дотримання і виконання цього договору. Цей етап зазвичай відбувається після подання державою звітів та після конструктивного діалогу з представниками держави.

Застереження

Одностороння заява держави при підписанні, ратифікації чи приєднанні до договору, яка має на меті анулювати і змінити правове значення якихось положень документа. Згідно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів, держава не може вносити застереження, “несумісне з предметом та метою договору”.

Звичаєве міжнародне право

Джерело міжнародного права, яке складається із норм права, що з'явилися завдяки послідовній політиці держав, які діяли на основі переконаності в існуванні правових зобов'язань. Окремою категорією звичаєвого міжнародного права є **загальне міжнародне право** (*jus cogens*), основа міжнародного права, настільки фундаментальна, що жодна держава не може ухилитися від нього за взаємною згодою чи якимось іншим чином.

Звіт держави

Звіт держави про забезпечення механізму виконання окремого договору та поступ і результати його імплементації.

Здоров'я

Стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів (ВООЗ).

М

Максимально доступні ресурси

Ключові положення Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, закріплені в ст. 2, що зобов'язують держави спрямовувати максимум наявних ресурсів на реалізацію економічних, соціальних і культурних прав.

Міжнародне право

Сукупність правил і юридичних актів, які визнаються і приймаються як документи обов'язкової юридичної сили, укладені між державами. Джерелами міжнародного права є: а) міжнародні звичаї; б) міжнародні конвенції і договори; в) загальні принципи права; г) судові рішення і доктрина (див. ст. 38(1)(d) Статуту Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй).

Моніторинг/пошук фактів/розслідування

Терміни, що часто вживаються як синоніми, загалом вони означають відстежування і/чи збір інформації про практику або дії держави в сфері прав людини.

Н**Набуття чинності**

Момент, у який договір стає юридичним документом для усіх держав-учасниць.

Наявність

Один із чотирьох, визначених Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав, критеріїв, за якими оцінюють право на найвищий досяжний рівень здоров'я. Означає, що функціонуючі приміщення та обладнання закладів охорони здоров'я, товари і послуги, а також програми повинні бути наявними у достатній кількості. Сюди входять базові елементи здоров'я, наприклад, нешкідлива питна вода, належні санітарні умови, клініки й інші заклади, кваліфікований медичний персонал і необхідні лікарські засоби (Загальний коментар, 14). *Див. також:*

Прийнятність, Доступність, Якість.

Негативне право

Зобов'язання держави утримуватися від створення перешкод людині у її спробі щось зробити.

Незалежна особа (“друг суду”, “amicus curiae”)

Незацікавлена особа, яка подає до суду юридичний документ, у якому відображено конкретну юридичну позицію чи тлумачення, і яка не має жодного відношення до позову.

Необхідні лікарські засоби

Лікарські засоби, які задовольняють першорядні потреби, пов'язані із охороною здоров'я населення. Необхідні ліки повинні бути наявними у будь-який час та у достатній кількості, у відповідних формах і дозах, із гарантованою якістю, і за ціною, за якою кожна людина чи громада загалом може дозволити собі їх придбати.

П**Пакти/конвенції з прав людини**

Договори, які є юридично обов'язковими для держав, що їх ратифікували.

Перетворення у норму внутрідержавного права

Процес включення міжнародного договору до національного законодавства.

Підписання

Вираження державою бажання та готовності продовжувати процес укладання договору та перейти до його ратифікації. Хоча положення договору ще не мають юридично обов'язкової сили для держав, однак підписання створює зобов'язання утримуватися від дій, які б порушували предмет і мету договору.

Повага, захист і виконання

Зобов'язання держави щодо поваги до прав. *Повага*: держава не повинна діяти безпосередньо всупереч стандарту із прав людини. *Захист*: держава повинна вживати заходів, спрямованих на припинення порушень стандарту із прав людини. *Виконання*: держава має позитивний обов'язок вживати відповідних заходів з метою забезпечення дотримання стандарту із прав людини.

Позитивне право

Зобов'язання держави щось зробити для кожної людини.

Показники з прав людини

Критерії, які використовуються для оцінки дотримання міжнародних стандартів з прав людини.

Поступове виконання

Вимоги до держави якомога швидше та ефективніше забезпечувати досягнення мети реалізації економічних, соціальних і культурних прав та переконатися у відсутності зворотного процесу.

Права людини

Викладені у міжнародних стандартах загальні рівні для всіх людей гарантії, які захищають людську гідність, фундаментальні свободи і привілеї. Права людини є невідчужуваними та непорушними.

Право на охорону здоров'я

Можливість використовувати різноманітні засоби, товари, послуги й умови для досягнення найвищого рівня здоров'я.

Приєднання

Використання державою можливості стати учасником угоди і бути з нею юридично пов'язаною. На відміну від *ратифікації*, це одноступеневий процес.

Прийнятність

Один із чотирьох, визначених Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав, критеріїв, за якими оцінюють право на найвищий досяжний рівень здоров'я. Означає, що усі приміщення та усе обладнання закладів охорони здоров'я, товари і послуги повинні відповідати стандартам медичної етики, бути відповідними з погляду культури, враховувати гендерні особливості і життєвий цикл, а також бути спрямованими на дотримання конфіденційності та поліпшення стану здоров'я осіб, які отримують медичні послуги (Загальний коментар, 14).
Див. також: Наявність, Доступність, Якість.

Прийняття

Процес, у якому сторони, які брали участь у розробці проекту угоди, погоджують її текст і відкривають цю угоду для *приєднання* або *ратифікації* потенційними державами-учасницями.

Протокол

Додаток до договору, в якому визначаються терміни, вносяться зміни та доповнення до тексту або закріплюються нові зобов'язання.

Публічний процес

Судовий процес, який розпочинає будь-який член громади, спрямований на захист публічних інтересів.

Р

Ратифікація

Відбувається після *підписання* і свідчить про прийняття державою договору та угоди як таких, що мають для неї обов'язкову юридичну силу.

Робочі групи

Невеликі комісії, призначені Радою з прав людини, що працюють над конкретною проблемою з прав людини. Робочі групи інформують держави про невідкладні випадки і сприяють попередженню подальшого порушення прав шляхом розробки критеріїв, які стають у нагоді при тлумаченні того, що ж слід вважати порушенням.

С

Спеціальні доповідачі

Особи, призначені Радою з прав людини для розслідування порушень прав людини і подання щорічних звітів з рекомендаціями до дій. Існують спеціальні доповідачі, що працюють в одній країні, і такі, що працюють над окремою темою, включаючи доповідача щодо права на найвищий досяжний рівень здоров'я.

Спеціальні процедури

Механізми Ради з прав людини, включаючи спеціальних доповідачів, які сприяють діалогу між державами, а також місіями країн з питань порушення прав людини в окремій країні або з тематичних питань.

Т

Теорія прийняття

Теорія, за якою після прийняття чи ратифікації договору міжнародне законодавство автоматично стає частиною національного законодавства без подальшого перетворення в норми внутрідержавного законодавства.

Теорія трансформації

Теорія, за якою міжнародне право стає частиною внутрішнього права лише після **приспосування (доместикації)** та імплементації положень договорів до внутрішнього законодавства.

Тлумачна (інтерпретативна) декларація

Декларація держави про розуміння нею певного питання у межах договору. На відміну від *застережень*, у деклараціях лише роз'яснюється позиція держави, і вони не мають на меті анулювати чи змінити юридичну силу якогось договору.

Х

Хвороби, породжені бідністю

Хвороби, які вражають здебільшого бідних і безпорадних людей у віддалених районах країн, що розвиваються, на які виділяється найменше ресурсів та яким приділяється найменше уваги.

Я

Якість

Один із чотирьох, визначених Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав, критеріїв, за якими оцінюють право на найвищий досяжний рівень здоров'я. Означає, що заклади охорони здоров'я, обладнання, товари та послуги повинні бути науково та медично відповідними і бути належної якості. Це вимагає наявності кваліфікованого медичного персоналу, науково схвалених лікарських засобів, термін придатності яких ще не закінчився, а також відповідного медичного обладнання у лікарнях (Загальний коментар, 14). *Дивись також: Прийнятність, Доступність, Наявність.*